

Tuana (Tuwana), Tyana, Kemerhisar, Bahçeli

Contents

Tuana (Tuwana), Tyana, Kemerhisar, Bahçeli	1
Tuana	1
Tuana (Tuwana - Tyana) Adı.....	7
Tuana Neresi?.....	10
İlk Çağlarda Tuana	13
Koskhoyuk'de Kazi Çalışmaları	15
Hitit Doneminde Tuana - Tyana	27
Roma Donemi (İÖ 30-395)	49
Bizans Donemi (395-1453)	58
Selçuklu ve Osmanlı Doneminde Tuana - Tyana	67
Tuana'da son dönemler	70
Katkılar:	75

Tuana

Niğde'nin Bor ilçesi'ne bağlı, Niğde ilinin güneyinde, il merkezine uzaklığı 15-20 km. olan, Bahçeli, Kemerhisar beldelerini kapsayan yöredir Tuana. Köşk Höyük'te insanların İlkçağları yaşadığı önemli yerlerden biridir. Daha sonra Tuana, ortaçağların ortalarına değin Küçük Asya ve Toros Kapadokyası'nda egemenliği sürdüren devletlerin, kesik aralıklarla da olsa askeri ve dinsel yönden önemli bir kenti ve başkenti olmuştur.

Tuana üzerinde 15 kadar devlet kurulmuştur: Hattileri, Luvileri, Hititleri, Firigleri, Asurluları, Kimmerleri, Tabalları, Persleri, Helenleri, Romalıları, Abbasileri, Bizanslıları, Selçukluları, Karamanogullarını, Osmanlıları, Cumhuriyet'i görmüştür. Üzerinde yaşadığımız bu topraklarda geçmişte hüküm süren devletlerin birbirleriyle anlaşamadıkları, zaman zaman savaştıkları bilinmektedir.

Özellikle Bizanslılarla İslam Arap devletleri arasındaki savaşlarda zor günler yaşamış, çok kan dökülmüştür.

Tyana 10. yüzyılın başlarında (931), Arap saldırısına kendi gücüyle karşı koyduktan sonra Araplar bir daha buraya gelememişler, ama Bizanslılar ilgilenince eski görkemini yitirmiştir. Selçuklular ve Osmanlılar zamanında da önemsenmemiş, unutulmuş, sönükleşmiş, kendi haline bırakılmıştır.

20. yüzyılın ortalarından başlayarak suskun eski başkent Tuana, şimdi tarihteki önemini kanıtlamaya çalışmaktadır. Üzerindeki örtüyü kaldırıp sesini yavaş yavaş duyurmaktadır.

Bilimsel kazılardan ele geçenler değerlendirildikçe sessiz eski başkent'in kültürel varlığı ortaya çıkmakta; tarihin alaca karanlığı içinde durumu aydınlanmaktadır. "Sit" alanlarında ve ören yerlerindeki araştırmalar sürdürüldükçe devir devir yaşanan, gelişen karma kültürlerin, uygarlıkların harman olduğu Tuana yöresinde daha nice tarihsel buluntular meydana çıkarılacaktır. Böylece varsıl Anadolu tarihi içinde Tuana'nın değeri artacak, turizm açısından hak ettiği önemi kazanacaktır.

Tuana'da zamana karşı direnmiş olan ve göğü toprak altındaki gizli yapıtlar binlerce yıl ötelere bizlere seslenmektedir: "Eski suskun Başkent Tuana zaman tünelinden çıkarak asil kimliğine kavuşmalıdır!"

Ele geçen tabletlerden ve Hitit Resim yazısından öğrendiklerimize göre, Tuana'da kaya oymacılığı, uygarlık alanındaki sanatsal

buluntular, tanrılar, tanrıçalar, savaşlar, yağmalar, yıkımlar, zulümler, kıtlık, bolluk ve törenlerle ilgili tüm bilgiler, insanlık tarihinin geniş deneyim havuzunda birikmektedir.

Binlerce insanın emekleriyle yoğurduğu toprakların altından çıkarılan ve çıkarılacak olan değerli yapıtlar hem Turna'nın, hem Niğde'nin, hem de Anadolu'nun tarihine yeni bilgiler eklemekte, bölgenin tarihiyle ilgili sorunların gizemleri çözülmekte, karanlık noktalar aydınlanmaktadır. Fırtınaların, sellerin, toprak kaymalarının ve savaşlar sırasında yağmaların, yağmaların, yangınların altında kalan uygarlıklara ait yapıtların araştırılma çalışmaları aralıksız sürdürüldüğü oranda suskun eski başkent Tuana-Tyana'nın sesi yükselmekte, her yerden duyulmaktadır.sb

Eski başkent Tuana uzun süre niçin "suskun" kalmıştır?

Tarihte Tuana - Tyana başkent olarak kısa kesintilerle uzun yıllar direnebilmiş, ama IS 10. yüzyılda Bizans yönetimi burayı ihmal edince o da kabuğuna çekilmiştir.

Yıllar geçtikse başkent kimliğini kaybetmiş, suskunlaşmıştır. Bizce bu suskunluğun nedeni, burada kurulan devletlerin uygarlıklarını uzun süre yaşatamamış ve da yaşatma olanağı bulamamış olmalarıdır. Tarihten silinip giderken bu topraklarda onlardan üzeri kapanan izler kalmıştır. Umudumuz, bu topraklarda onların izlerinin aranması, toprak altında ve üstünde çözümlenmeyi ve okunmayı bekleyen pek çok yazıt ve tabletin bulunup çıkarılması, değerlendirilmesidir. Bunun için gönüllü, özverili çalışan uzmanlara gereksinim vardır.

Başkent olduğu yıllardan bu yana Tuana - Tyana'dan nice kavimlerin, ulusların, devletlerin kralları, imparatorları, prensleri, komutanları gelip geçmiş, konup göçmüştür. Bunların arasında adlarını tarihe iri harflerle yazdıranlar, taşlara, kayalara resimlerini yaptıranlar olmuştur. Örneğin Kral Ursalla gibi. (Warpalavas, İÖ 740 -717).

Ursalla üzerinde biraz duralım: Tuana bölgesinin beş yerinde, Tanrı Tarhun'la (Tarhunzas) birlikte kayaların yüzeyinde şık giysisi ile Kral Urpalla'nın kabartma resimleri bulunmaktadır. O, bu resimlerde görüldüğü gibi çalışkan insanların temsilcisi olarak Doğa Tanrısı Teşup'un huzuruna varmıştır. Bir elinde ana besinlerin simgesi olan başak, diğer elinde üzüm salkımı tutan bereket, yağmur ve Fırtına Tanrısı Teşup'a bol ürünler verdiği için memnuniyet ve saygısını sunmaktadır. Yüzünde Tuana kralı olmanın mutluluğu ve bu bereketli topraklarda yaşamaktan hoşnut olmanın ifadesi görülmektedir.

Kral Urpalla'dan yüz yıl sonra Tuana, Asur, Phryg, Kimmer komutanlarıyla karşılaşır. İÖ 609 yılında ünlü Asur Kralı Asarhaddon girer Tuana topraklarına. Ardından Persler gelir. Tuana iki yüzyıl onların egemenliğinde kalır. Ta ki 10 333-4 yılında Büyük İskender ordusu ile Anadolu'ya girip de bu bölgeyi alıncaya dek.

Tuana'ya Roma Kralı Osep girince (İS 114) adı "Ösepya" olur. Tuana'ya yönetenler kısa sürelerde değişirler. Tuana - Tya-na olarak Roma ve Bizans yönetimlerinde zaman parlak dönemler yaşar.

1. yüzyılda İsa'nın havarilerinden kutlu Sent Pol'un ziyaretinden sonra Tyana'ya bilge, filozof Apollonius damgasını vurur.

İmparatorlardan Valens, Traianus, Hadriyanus ve Pompulus Tyana'da yaptırdıkları anıt yapıtlarla ünlenirler: Jüpter Mabedi, Köşk Havuz'un yanındaki Köşk, Olimpik Havuz, Su kemerleri, Hamam... gibi.

İsa'dan sonra 7. - 10. yüzyıllarda Tyana kenti ve çevresi Arap akınlarıyla sarsılır. Halife Velim, Harun Reşide, Me'mun ve başka Arap komutanları Tyana'ya alıp İslam yönetimine katmak için akın akın gelirler, cami de yaptırmalarına karşın uzun süre kentte kalamazlar, Bizanslılarla Çatışmalar sonucunda kent dokuz kez el değİstirir.

1074 yılında Türk komutanlarından Emir Gazi, Tyana ve çevresini Bizanslılardan alır. Ardından Moğollar ve İlhanlılar gelir bu yöreye. Karamanogullarından sonra 1471'de Tyana bölgesi Osmanlı topraklarına katılır.

Anadolu'da yaşayan halklar önce Lüvi dilini sonra o kökten gelen Hitit dilini, sonra Helen dili ile Latince'yi daha sonra da Türkçe, Farsça, Arapça karışık Osmanlıca'y konuşurlar.

Tuana çevresinde yaşayanlar, çok tanrılı devirde, karni üçüz doğuracak gibi şişkin, kalçası yok gibi, gövdesinin alt kısmı yağlı, baldırları, belli belirsiz, omuz ve kolları düzgünce Ana Tanrıya Kible'yi (Kubaşa) kutsal tanımışlar, ardından Hıristiyanlığı, daha sonra da İslamiyet'i kabul etmişlerdir.

Tuana - Tyana 1923'ten sonra Niğde-Bor ilçesinin iki yakın köyü Bahçeli (Firavun-Dergah) ve Kemer hisar, birbirine bitişik beldeler olarak bugünlere gelmişlerdir. Kemer hisar beldesinde dört yıldır 'Tyana Senliği' yapılmaktadır.

Amaç, Tuana - Tyana yi yöreye, gevreye, Türkiye'ye ve dünyaya tanıtmaktır. Bu şölene Tuwanawana (Tuanali) olarak Bahçeli Beldesi'nin de katılması gerekir. Bu nedenle iki komşu, kardeş, belde, Kemer hisar'la Bahçeli beldeleri kesin anlaşmadır. Birlikte çalışmalı, etkinliklerin bir bölümü Bahçelimde, bir bölümü Kemer hisar'da sürdürülmelidir. Yazık ki bu birlikteliğin şimdiye değin sağlanamamış, olduğu, dayanışmanın basit nedenlerle inatlaşmaya varıldığı görülmektedir. Oysa üzerin-de birlikte yaşadıkları bu bölgenin tarihi mirasçısı olan insanlar aynı onur ve kıvancı duymaktadırlar. Geçmişte su yüzünden çıkan kavgalardan, dökülen kanlardan ders alarak barışmak, arzu edilen dostluğu, sevgi ve kardeşliği gerçekleştirmelidirler.

Duydum ki şimdi istenilen duruma geliniştir. 2005 yılında Bahçeli Belediye'si ile Kemer hisar Belediye'si konuşup anlaşmışlar ve bu anlaşmayı meclis üyeleri imzalamışlardır. Bundan böyle birlikte düzenlenecek Tuana şenliği'nin adına yakışır biçimde daha anlamlı, daha kapsamlı, daha görkemli şekilde ele alınacağına inanıyoruz. Tuana - Tyana'da geniş çapta düzenlenecek şölen ve etkinliklere devletin üst düzeydeki yöneticilerinin de katılmalarını, katkılarda bulunmalarını bekliyoruz. Gerçekleştirilecek etkinliklerin iletişim araçlarıyla tüm dünyaya duyurulmasını umuyoruz. Artık, her yıl uzmanlardan, toprakları tarihi hazinelerle dolu, çeşitli uygarlıkların mozaiği olan bu yörede, "uygarlık ve sanat sempozyumları"

düzenlemelerini istiyoruz. Sanatçılardan, bir gün burada geçen tarihsel olayların romanlarını yazmalarını, filmlerini yapmalarını, resim sergileri açmalarını, konserler, temsiller vermelerini temenni ediyoruz.sb

Tuana (Tuwana - Tyana) Adı

Niğde'de yayımlanan 1970 tarihli Hamle gazetesinin 4456 sayılı baskısında, "Kültür şehri Niğde" adlı yazıda, Tyana'nın yeri ile ilgili şu bilgi verilmiştir: " 1881 yılında Wilson daha sonra da W. M. de Ramsak Tuwana'nın Festinapolis'in (Başmakçı köyü) yanı başında bir yol üstü kasabası olduğunu belirtmişlerdir."

"Hititler Devrinde Anadolu" yapıtında Hititolog Ahmet Ünal, 1886'da bulunan Çivi yazısıyla yazılmış, bir tableti okumuş, Tuana'nın yerini "Aşağı Ülke" Tarhundassa (Tarhuntaşşa) olarak tanımlamıştır.

Evrem Garanti "Niğde ve Bor Tarihi" adlı yapıtında, "Vaktiyle Niğde mıntıkasının hükümet merkezi Tyana sayılırdı" demiştir.

Kargamış'ta bulunan bir gümüş, tabakta Tuana adını Dana olarak yazıldığı bilinmektedir.

Albert Gabriel ise "Niğde Tarihi" adlı yapıtında, Tuana adını Kızılırmak kıvrımında kurulan Boğazköy tabletlerinde görüldüğünü ve

orta çağda Tyana adının Bor ve Niğde'yi de içine aldığı bildirilmektedir.

Prof. Dr. Ekrem Memiş, "Eskiçağ Türkiye Tarihi"nde Eti İmparatorluğunda kral kadar yetkisi olan kraliçeye "Tavananna" dediğini kaydetmiştir.

10 17. yüzyılda Hititler bu yörenin adına "Tuwanuwa", Tabal Krallığı devrinde Tuhana, Persler Helenler Dana, Duna, Ana, sonra Roma İmparatoru Osep kendi adına benzeterek "Ösepya", İmparator Taos ise "Thoana", İS 7. 8. yüzyıllarda Arap akıncıları da Tuvane demişlerdir. (1-2)

İÖ. 4. yüzyılda yaşayan ünlü yazarlardan Ksenofon ve Nefon Hitit dönemindeki Tuwana adını Dana olarak kullanmışlardır. Ramsay'a göre, bu sözcüklerin söylenişleriyle Turkhana - Tuana sözcüklerinin söylenişleri arasında benzerlik vardır.

Tarihçiler, Bor ilçesinin Bahçeli Beldesi'nde bulunan İftiyan (Yedi Odalar) adı ile Tuwana-Tyana adları arasında benzerlik olduğunu yazmışlardır.

Emin Ath'nin "Geçmişten Günümüze Bor" adlı yapıtında üzerinde durduğumuz Tuana sözcüğü "Tuanna" olarak kayde-dilmiştir.

Bilge Umar, "Türkiye'deki Tarihsel Adlar" ve "Karia" yapıtlarında Tuwana adını aşağıda yazıldığı gibi açıklamıştır:

"Hitit dilinde Tuwana adı aynı kökenden olan Luvi dilinde Tumana, Helen dilinde Tyana olarak yazılmaktadır. Bu sözcük, Tanrı - Yüce Ana Tanrıça Halkinin Ülkesi -Bolgesi- Yoresi -anlamını içermektedir. Tuwanawa - Tuanali demektir. Wana - insana ait, ilgi anlamındadır."

Aynı yazar, "Tu (sözcüğü) baba tanrı Atta ile aynı kişi olan Atu (Atys) adının baştaki A olmaksızın söylenen kısa biçimidir. Altı sestem oluşan sözcüğün kökü 'ana' dır; buna rahip kralın adı Tu eklenince Tuana" olduğunu belirtmiştir.

"TU: Yüce Ana Tanrıça. WANA (AMA-ANA): Ülke, Atys Ülkesi. Tuwana'daki wana takısı: "Geç dönemde Anadolu'da ana, ina, ene biçimlerinde kullanılmıştır. Bu takının işlevini geçen yüzyılda, daha Luvi'lerin adı olsun bilinmezken, büyük bilgin Ramsay sezebilmiş ve şöyle demiştir:

"Melegina isminin son heceleri olan ina'nın aslında -ana- olması lazım gelir. Bu hece, kelimenin sıfat olduğunu gösterir ve Anadolu isimlerinde çok sık tesadüf edilir. Bu da Kapadokya'daki Melitene gibi aslen sıfat olup bir şehri değil bir havaliyi gösterir."

"Ane", 10. 4. yüzyılda Tarihi Bilge Umar, "Tyana adının da gerçekte yörenin adı olan Tuwana- Tuana'dan geldiğini sanıyorum" demektedir.

"Niğde ve Bor Tarihi"nin yazarı Avram Galanti bu konuda: "İhtisasın (tarihçilerin) usullerine göre İlk karakter Tu olarak, kelime Tuana olmuştur" {The Hittites, s.184) diye yazılmıştır.

Bana göre de 'Tuwana - Tuana' bir yerleşim yerinin değil, bir yörenin adıdır. Bu sözcükte bulunan (w) sesi (v) olarak değişmekte ve düşünmektedir. Türkçe söylenişe daha uygun gelen bu adın "Tuana" biçiminde söylenip yazılması doğrudur. Nasıl ki tarihte Troia - Troya sonra da Truva olduysa.

Ben de tarihte Tuwana - Tuwanuwa olan yerleşim yerinin adını, yazdığım açıklamaları dikkate alarak 'Tuana' şeklinde yazmayı doğru buluyorum.

Bugün "Tuana" adını alan pek çok insanız, Fethiye'de "Tuana" adında büyük bir otelimiz, polikliniğimiz ve bazı kentlerimizde de birçok iş yerlerimiz vardır. şarkıcı Bülent Yüksel'in kasetinde "Tuana" adında bir şarkısı bulunmaktadır. Yeni doğan kız çocuğuna "Tuanna" adını veren bir aile, bunun Kuran-ı Kerim'de cennetteki hurilerden en güzelinin adı olduğundan dolayı verdiklerini söylemiştir. Tuana adı gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır.sb

Tuana Neresi?

Niğde'ye 15-20 km. uzaklıkta bulunan, önceleri Diravun, Kergah ve Kisasar denilen beldelere, 1935'te kent meclisinde alınan bir kararla Diravun'la Kergah'a Bağçalı sonra Bahçeli; Kilisehisar'a, Kisasar'a da Kemerhisar denmiştir.

Bu beldelerin sınırları içinde, Torosların eteğinde, bereketli geniş bir ovaya açılan, su gereksinimini çevresindeki Dipsiz, Peldaaci, Adıyaman ve Kalaygol ile Köşk Havuz'daki kaynaktan karşılayan Tuana doğal konumu yönünden çok önemlidir:

Birincisi, coğrafik açısından: Arkasında Toroslar, önünde geniş bir ova vardır. Köşk'ten çıkan suyun üstündeki tepede (Köşk Höyük) yapılan kazıda bulunanlar burada Neolitik çağdan başlayarak uygarlığın geliştiğini göstermektedir. Dipsiz, Adıyaman, Kalaygöl'den kaynaklanan sular tarımda, Peldaaci'nden çıkan su ise Bahçeli Beldesi'nde içme suyu olarak kullanılmaktadır. Tuana'nın doğusunda uzanan Toros Dağlarındaki yaylalar hayvancılığa elverişlidir.

İkincisi ticari ve turistik açısından: Toros ve Bollar Dağları'nın aşılması güç olduğundan tek geçit olan güneydeki Güdek Boğazı çok önemlidir. Bu yönden Tuana yolların kavşak noktasındadır. Jeomorfik açısından kuzey ve güneyde bulunan devletler için köprü durumundadır. Batısında uzanan geniş ova, kuzeyindeki plato ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Bu tarihi yer, Ephesus'dan Kilikya kapılarına, oradan Suriye'ye ve Mezopotamya'ya ulaşan geçit

"Kral Yolu" üzerinden Anadolu'nun istenilen bölgesine gidilen yolların kesiştiği noktadadır. Bu durum, iyi bir yerleşim bölgesi olarak Tuana'da ticaretin artmasına, düşüncenin ve kültürün gelişmesine neden olmuştur.

Üçüncüsü, lojistik açısından: Tuana, donanımlı, askeri yönden merkezi durumda, ulaşımı kolay, iç kesimlerde korunaklı vadileri ormanlık olan, ikmal olanakları, maden yatakları bulunan, aşı boyası ve barut yapmakta kullanılan güherçilenin olduğu yerde kurulmuştur.

-1200 yıllarında Tuana demir ve kalay madenlerinin kullanılan ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Bunun yanı sıra çeşitli besin ürünleri, bol otlaklarında koyun, tiftik keçisi, at, katır gibi hayvan türlerinin yetiştirilmesiyle de ünlüdür. Ayrıca Kilikya'ya te ve Bogazköy'den Sinop'a Pers krallarının kurduğu (Kizuwatna) komşu olması yönünden de önemli sayılır.

Hititler devrinde "Aşağı Ülke" denilen Tuana ve yöresi, kuzeyinde Niğde, Melendiz Dağları, doğusunda Aladağlar, güneyinde Bulgar Dağları, ve kuzeybatısında Hasan Dağı ile çevrilidir. Hasan Dağı ve Erciyes Dağı eski birer yanardağdır. Bunlar jeolojik yönden değişmiş, coşup akarak çevreyi kül yığınları içinde bırakmıştır. Savrulan küller, Kayseri'den Nevşehir'e, oradan Niğde'nin engebelerine biçim vermiş, Kapadokya'nın o büyüleyici toprak yapısını oluşturmuştur.

ÜI. Jeolojik zamanda meydana geldiği düşünülen Orta Anadolu'daki İçdeniz, Bahçeli İftiyan kayalıklarına Bor - Kayabaşı'ndan başlayarak Emen Ovası'na kaplamıştır; kuzeydoğuda Tuz Gölü'ne, batıda Akşehir ve Beyşehir göllerine dek uzanmıştır. Bugün yöremizde böyle bir içdenizin varlığını düşündürecek izler bulunmaktadır: Bor'da Okçu köyünde Delikli (Halkalı) Kaya, Bor ilçe merkezinde Acıgöl, Sınandı, Bahçeli Beldesi'nde Çinisi, Dipsiz, Adıyaman, Peldaaci, Kalaygol ve yakınında Kaynarca, Havuzlu köylerinin golleri; Kemerhisar

Beldesi'ndeki bol yeraltı suları; suyu çekilmiş bir çamur yatağı olan Hortasan; Çene yönünde çorak, tuzcu topraklar... Ada Sokağı, Adakale, Adatepe, Adağzı (Ada Agzı) gibi yerler... Bor'da deniz dalgalarınca aşındırılmış Kayabaşı kayabaşı teknelerin bağlandığı tokaların bulunduğu söylentileri bir İçdeniz'in varlığını belirten kanıtlardır.

Bahçeli - Köşk Höyük'ten elde edilen buluntular, yörenin tarihinin Neolitik çağ'dan (Taş Devri'nden) başladığını gösteriyor.sb

İlk Çağlarda Tuana

Şimdi Köşk Höyük'teki buluntuların ışığında yöremizin tarihine kısaca göz atalım: Eski çağlarda Niğde ve çevresi, önce Hattilerin, Luvilerin, Hititlerin, sonra sırasıyla Asurların, Firikyalıların, Lidyaların, Perslerin, Helenlerin, Roma İmparatorluğunun eline geçiyor. Ortaçağda burayı Bizanslılar, Arap akıncıları, ondan sonra da Türkler alıyor. O günlerden bugünlere gelinceye dek ise sırayla Selçukluların, ilhanlıların, Eretna ve Karaman oğulları ile Osmanlıların yönetiminde kalıyor.

Hititolog Ahmet Ünal'ın "Hitit Devrinde Anadolu" adı yapıtında yazdığına göre, 10 5000 yıllarında Taş Devri'nden Helenistik devire kadar Anadolu'da yaşayan insanların dili, dini, ırkı öylesine karışmıştır ki melez ırklar, kültürler, diller oluşmuştur. Kültürlerin harman olduğu bir yer olmuştur Anadolu'muz.

Niğde bölgesinde Taş, Tunç ve Demir devirleri yaşanmıştır: Kazılarda Bahçelideki Köşk Höyük'ten çıkarılan buluntular, Çamardı Celaller (Göltepe) - Kestel (Porsuk), Göllüdağ, Bor Pınarbaşı Höyüğü, Keşlik Köyü ve Acem Höyük, Kalkankaya ören yerlerinden ele geçen bulgular bu savı doğrulamaktadır. (25 Mayıs 2005 tarihinde Niğde'de düzenlenen Niğde ili ve Çevre iller Arkeolojik Kazı ve Araştırma Sempozyumu'nda sunulan bildirilerde de bu konuya değinilmiştir. Prof. Dr. Nur Balkan Atlı, Kömürcü Köyü Göllüdağ yöresindeki Kaletepe Opsidien

Atölyesi'nin günümüzden 12 bin yıl önce Neolitik ve Kalkolitik Dönemlerde atölye olarak kullanıldığını, burada ok ucu, delgi, el baltası, mızrak ucu yapılarak komşu Ükelere ihraç edildiğini bildirmiştir. 8 yıldır kazı çalışmaları yaptığı yerin ülkemizdeki ilk atölye kazısı olması yönünden önemini vurgulamıştır).

Zeyve Höyük'te bulunan Hitit Resim yazısıyla yazılmış kitabe üzerinde inceleme yapan bir Fransız Filologu burada 10 8. yüzyıla ait değerli kalıntılar olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Hititlilere ait çanak, çömlek parçaları; Phryg vazoları, eski paralar, Anadolu tipi yuvarlak, yazısız mühürler; Roma ve Bizans devirleriyle ilgili toprak kandiller, madenden yapılmış bilezikler çıkarılmıştır. Bunlardan bazıları ve Hitit devrinden kalma bir tabak Niğde Müzesi'ndedir.

Elli - altmış yıl öncesine kadar Bahçeli Beldesi'nde, Köşk diye bilinen suyun kaynadığı yerde ve üstündeki erozyonla düzleşen Köşk Tepe'nin batı ucunda yapılan kazıdan tarihin İlkçağlarını aydınlatan (İÖ 5600 - 5000) Neolitik ve Kalkolitik devirlere ait buluntuların gün yüzüne

ıkarılacağını kimse bilmiyordu. Bu Köşk Tepe'de su damarının olduğundan da yakın zamana kadar kimsenin haberi yoktu.

İlkçağlarda Köşk Tepe ve evresi Şimdiki gibi çıplak değil gök sık ormanlıktı. Batıda iftiyan'dan Bor'a kadar, güneydoğuda Peldaacı'nın, Kalaygöl'n, Adıyaman'ın, Baravun'un (Havuzlu) su başındaki kayalıkları, korunaklı yerleşim yerleri ağaç, denizi içindeydi. Kuzeyinde poyraza açık, kişi gök sert geçen, Erciyes'e dek uzanan platoda, yazın geceleri ayaz, gündüzleri kavurucu sıcak iklimde yaşayan insanlar İkel koŐullarda yaşamlarını sürdürmekteydiler...

Köşk Tepe'nin bati ucundan çıkan su bugün olduğu gibi eski çağlarda da insanların cam ve kani olmuştur. Tepenin eteklerinde ekim dikime elverişli yerlerden sürekli yararlanılmıŐtır.

Tarihçilerin bildirdiklerine göre, atal Höyük'te olduğu gibi bu topraklarda yaşayan insanlar da zamanla yerleşik düzene geçmiŐler, aralarında iŐbölümü başlamış, tapınaklarını su başına yakın yerlere yapmışlardır.sb

Koskhoyuk'de Kazi alısmalari

Köşk Höyük'teki İlk kazı, 1936 yılında buradan kaynakayan suyu artırmak için  Bayındırlık Müdürü Sadık Bey'in gözetiminde başlamıştır. Bu kazıda, Niğe Milletvekili İbrahim Refik Soyer'in Niğe Gazetesi'nde yazdıklarına bakılırsa, suyun tapa duvarı parçalanmıŐtır. Zemin kazılırken bazı tarihi parçalar arasında bir de

Altın yılan bulunmuştur. Durumdan haberi olan yetkililer müdürün elinde bulunan yılanı alarak müzeye koymuşlardır. Bunun üzerine görevli kazıyı yarım bırakmıştır. Köşk Havuz'dan çıkarılan taşlardan bazılarını köylüler alıp götürmüş, kendi özel yapılarında kullanmışlardır.

Köşk Höyük, İlk kez arkeolog I.Todd tarafından bilim dünyasına duyurulmuştur. Sonra 1980 yılında DSI şimdi kazı yapılan yerde artezyen kuyusu acarken bazı buluntular görülmüştür.

Ardından 1986' da Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Uğur Silistreli kazıya başlamıştır. Bundan sonra Köşk Höyük "sit alanı" ilan edilerek çevresi tel örgü ile çevrilmiştir. 1995 yılında aynı fakülteden Prof. Dr. Arkeolog Aliye Öztan önceden başlatılan kazı çalışmalarını sürdürmüştür: 19 yıldır yapılan kazılarda birbirinin uzantısı dört tabaka belirlenmiş, Geç Neolitik devrin sonu ile erken Kalkolitik devrin başına ait buluntular ele geçmiştir.

Köşk Höyük'teki kazı ile ilgili bir haber 24.7.1990 tarihli Cumhuriyet gazetesinde şöyle duyurulmuştur: "D.T.C.F'nce yapılan kazıda Niğde'nin Bor İlçesi'ne bağlı Bahçeli Beldesi'ndeki Köşk Höyük kazılarında, Kalkolitik çağa ait bir ev gün ışığına çıkarıldı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Aliye Öztan başkanlığındaki bir ekip tarafından yürütülen kazılarda, İÖ 5 bininci yılda, Kalkolitik çağda yapıldığı bilinen bir ev bulundu."

Bu gazete haberine ek olarak Köşk Höyük'teki kazıda dört ayrı bölümde, önemli kalıntı ve yapıtlarının olduğu saptanmıştır.

Prof. Dr. Arkeolog Sayın Aliye Öztan'ın söylediklerine, Tuba -Ar'a (Türkiye Bilim Akademisi Arkeoloji Dergisi 5, 2002) yazdıklarına ve bu konuda Niğde Haber gazetesinde yayımlanan haberlere göre, "Köşk Höyük'teki kazılar Niğde Müzesi başkanlığında, kısıtlı maddi ödeneklerle yavaş yürütüldüğünden az bir kısmı araştırılmış durumdadır. Çıkarılan eserlerin tümü Niğde Müzesi'nde sergilenmektedir. Bu arada yayın çalışmalarına hız verilerek müzedeki malzemeler üstünde çalışılmakta ve yerinde değerlendirilmeler yapılmaktadır.

"Carbon 14 analizleri sonucunda 1. ve 4. tabakaların tarihleri belirlenmiştir: 1. tabakada İÖ 5000, en alttaki 4. tabakada İÖ 5600 yıllarında, bu hesaba göre, Köşk Höyük'te 7600 yıl önce insanlar yaşamıştır. Başlangıçta bu yerleşim alanının kireçtaşından kayalık bir yükseltinin kuzey yamacında olduğu saptanmıştır. En alt tabaka incelendiğinde Sonuçta buranın 7600 yıllık süreçte bir yerleşim alanı olduğu görüşüne varılmıştır. Böyle olmasının nedeni, su kaynağına çok yakın olması, güneyindeki verimli, bitek arazinin ekime ve hayvancılığa elverişli bulunmasıdır. Buradan çıkan su daha sonraki dönemlerde de önemini korumuş, İS 2. yüzyılda Roma Çağı'nda kaynağın çevresine bir havuz inşa edilmiştir. Kot farkı nedeniyle suyun bir bölümü önce yer altında iken sonra yüzeye çıkan kemerlerle Tyana'ya iletilmiştir. Köşk Höyük'ün bulunduğu yüksek tepedeki birkaç konut suyun bakımıyla ilgili görevliler için yapılmış olabilir.

"Köşk Höyük'ten çıkarılan buluntular Niğde ve Anadolu tarihine değerli katkılar sağlamıştır. Bu yönden Köşk Höyük ve çevresi Konya

Ovamdaki Çatal Höyük kadar önemli bir yerleşim alanıdır. Tanrıça figürlerindeki Özellikler, doğa ve hayvan figürlerinin seramiklerde kabartma olarak yer alması, ölülerini evlerinin altına ya da sekilerinin altına gömmüş olmaları, bunlardan yetişkinlerin kafataslarının kille kaplanması, Ana Tanrıça'da olduğu gibi asi boyası ile boyanıp şekillendirilmesi Neolitik dönemin ayrıcalıklı yönlerini taşır. yakın doğuda Suriye, İsrail, Ürdün'deki bu gelenek Anadolu'da yalnız Köşk Höyük kazılarında ortaya çıkmıştır. Devam edilen kazılarda farklı topografyada daha ne gibi ilginç şeylerin olup olmadığını öğrenmiş olacağız.

"19 yıldır kazılan Kalkolitik çağın önemli merkezi Köşk Höyük'te ele geçirilen ünik eserlerin, mezar buluntularının, tanrı ve tanrıça heykelcikleri ile antropomorfik vazoun bulunduğu, İÖ 4883 yılına tarihlenen Köşk Höyük Evi'nin birebir kurgusunun sergilendiği Niğde Müzesi'nin girişinde İlk bölüme Köşk Höyük Salonu adı verilmiştir.C*)

"Yapılan kazılar 4 yapı katının varlığını ortaya koymuştur. Ele geçen mimari ve buluntular katlar arasında kültürel bir sürekliliğin olduğunu göstermektedir.

(*) 2003 yılında Niğde Müzesi, Avrupa 'da yılın müzesi seçimine aday gösterilerek 60 müze arasında İlk on içine girmiştir. Müzede Orta Anadolu arkeolojisinin Paleolitik çağdan günümüze dek yaşayan uygarlıklara ait eserleri kronolojik dizenle 6 adet teshir salonunda sunulmaktadır. İyi bir şekilde koruma altında dikkatle saklanan bu eserlerin çoğu bölgede yapılan kazılardan çıkarılmıştır.

Niğde Müzesi bölgenin tarihsel varlığını anlamak yönünden görülmeye değer özelliktedir.

"İlk katmanda belli bir plan vardır. Konutlar, taştan temeller üzerinde ağaçla kapatılmış, kamış ve çamur sıvanarak örtülmüş, düz damlı, kare, dikdörtgen ya da yamuk biçimindedir. 3x5 m. boyutunda, 2-3 odalıdır. Konutun duvarları 45-90 cm. genişliğinde taç ve çamur harçla örülmüştür. Çeşitli yükseklikte nişler bulunmaktadır. İç yüzeyleri sıvalıdır. Tabanları sıkıştırılmış topraktır. Kapı sövelerinin arası 90-120 cm. genişliktedir. Konutlara dışardan bir basamakla inilerek girilir. Odalarda depo olarak ayrılan yerler vardır. Hemen her odada taşa örülen kare ve dikdörtgen biçimli, içleri düzgün sıvalı sekiler ve odanın ortasında 10-15 cm. yüksekte ısınma amacıyla kullanılan ateş yerleri bulunur. 1,5 m. çapında, üstü kubbe şeklinde örtülü, tabanı çanak kırıklarıyla kaplı, doğusuna yapılmış duvarla meydana ayrılmış, önü taç döşeli fırında, bakır işleminin yapıldığı küçük parçalar ele geçen buluntular arasındadır.

"Köşk Höyük insanların en çok ürettikleri üzerinde insan ve hayvan motifleri olan erzak küpleri, meyvelikler, dörtgen kutular, 15-20 cm. çapında kaselerdir. Bunlar ikinci ve diğer katmanlarda yeme, içme gibi işlevlerde kullanılmışlardır. Çoğu eldi şekillendirilmiştir. Renkleri kırmızı, devetüyü, gri ve siyahtır Ayrıca kulplu gömlekler, vazolar, mama kapları kabartma, boya çizgi gibi değişik tekniklerle bezenmişlerdir.

"2. ve 3. katlarda kullanılan çanak gömleklere yerel gömlekçiler çevrelerinde görüp kutsal saydıkları canlı varlıkları zevkle

işlemişlerdir. Bunların göğü tanrı ve Tanrıçayı betimleyen insan figürleri ile yılan, kuş, kurbağa, kaplumbağa, koç, koyun, keçi, inek, boğa, leopar gibi hayvan türleri. Dışa çekik ağız kenarlı, yumurtaya benzer vazoların üstündeki dalgalı, geometrik çizgilerden oluşan seramikler Köşk Höyük'e dışardan gelmiştir. 2. ve 3. katlarda kullanılan" kaplardan, çoğunlukla gri renkte, geometrik desenli, dolgu bezemeli olanlar yerel çömlekçiler tarafından yapılmıştır. ,

"Köşk Höyük'te İÖ 6. binin son çeyreğinden 5. binin başlarına değin Geç Neolitik çağdan Kalkolitik çağa geçim sürecinde ele geçen tüm kalıntılar Anadolu uygarlığına gök değerli katkılar sağlamıştır."

Çoğu pişmiş topraktan ve alçı taşında yapılmış, Tanrıça Kybele Lyinn E. Roller'in "Ana Tanrıça'nın Izinde" adlı yapıtında yazdığına göre Antik Tyana yörelerini etkilemiştir.

Phryglerin Kybele, Geç Hititlerin Kubala dedikleri Ana Tanrıçayı Helenler ve Romalılar biçimsel yönden değiştirmişler, onun için mabetler yaptırmışlar, adaklarıyla ondan dertlerine deva aramışlar, günahlarınının bağışlamasını istemişlerdir. Kybe-le'ye Bereket ve Bolluk Tanrıçası olarak saygı göstermişler, hizmetine kadın rahipler vermişlerdir.

Konya'nin 40 km. güneyindeki ÇatalHöyük, Burdur Hacilar'da bulunan Tanrıçalardan oturmuş olanlar bağdaş kurmuş, ağırlıklarını bir tarafa vermiş durumdadırlar. Kalça üstünde geniş bir bant olarak gövdeyi saran kısa bir etek, belinde kuşak, başında sivri uçlu başlık vardır.

Dolgun yüz, badem biçiminde çekik, parlak gözler, küçük burun ve ağız, geniş alın, sarkık göğüs ortak özellikleridir. Gerek Tanrıçalar, gerekse tanrıların, aşı boyası (okr) ile saçı, sakalı, başlığı, giysileri siyah ve kreme boyanmıştır. Elinde kıvrık bir asa tutmaktadır. İsveçli yazar Erich von Daniken'e göre, genelde Tanrıça heykellerinin karınları üçüz doguracakmışçasına şiş, buna karşılık kalçaları hemen hiç yok gibidir. Gövdelerinin alt kısmı hiç kullanılmıyormuş gibi yağlı. Baldırları belli belirsiz. ayakları şişkincedir.

Eski çağlarda Anadolu halkının Kybele- Kubala, Yunanlıların Meter ve Romalıların Magna Mater dedikleri Ana Tanrıça insanların yaşamlarını biçimlendirmede etkili olmuştur.

Suyun çıktığı Köşk Havuz'da Jüpiter Mabedi'nin olduğu yerin üzerindeki Köşk Tepe'de kazılan yerler, yazık ki şimdi erozyon tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bunun için zaman geçirmeden kesin gerekli önlemler alınmalı ve yarım durumdaki kazı işlevi zamana bırakılmadan tamamlanmalıdır.

Tuana'da, salt Köşk Höyük'te değil, Bahçeli'nin İftiyan, Peldaaci, Adıyaman ile Havuzlu, Gökbez köylerinde de kazılara başlanmalıdır. Buralardan da Niğde ve çevresinin tarihini aydınlatacak kalıntılar, değerli yapıtlar çıkarılacağına inanıyoruz...

Bu konuda, Tuana yöresi Kemer hisar'da İtalyanların başlattığı kazıyla ilgili bir haber 16 Şubat 2002 tarihli Cumhuriyet gazetesinin son sayfasında "Kemerhisar Işığa Kavuşuyor" başlığı altında yayınlandı:

"Kemerhisar Beldesi'ndeki antik kentin Haziran ayında başlatılacak çalışmalarla tamamen gün yüzüne çıkarılması planlanıyor. Kleopatra'nın süt banyosu yaptığı Roma Havuzu'nun da içinde bulunduğu tarihi belde Orta Anadolu'nun Efes'i olmaya aday gösteriliyor."

İtalyan Podova Üniversitesi ile Klasik Doğu Uygarlıkları Araştırma Merkezi'nden bilim adamları (Prof. Dr. Guido, Altı kişilik teknik ekip ve işçiler) Temmuz, Ağustos aylarında beldede kamulaştırılan yerlerde araştırmaya başlamış, Roma Hamamı'nı ortaya çıkarmışlardır.

2004 yılında yapılan kazı çalışmalarında kazı ekip başkanı, "Hamam Arahgi" (hamamdan çıkmadan önce dinlenilecek yer) üzerinde çalışıldığı söylemiştir: "İÖ 30 - İS 395 yıllarını kapsayan Roma döneminde Tyana yoğun yapılaşma ile tarihinin en önemli konumlarından birini yaşamıştır. Antik kent, saraylarla, tapınaklarla, su kemerleriyle ve yerleşim birimleriyle oldukça büyük bir kent konumuna gelmiştir. Özellikle su kemerleri yüzyıllar öncesinin tarihine ışık tutan, somut belgeler olarak zamana direnen, tarihsel kimliğini yitirmeden dimdik ayakta kalabilen anıt yapıtlardır. Bundan başka antik kentin donanımını kanıtlayan yüksek kabartma tekniğinde yapılmış çeşitli kalıntılar elde edilmiştir. Bu dönemde Tuana iki kez Güney Kapadokya Krallığı'nın başkenti olmuştur.

Yine bu devirde Bahçeli'de yapılan 23xöx2.5 m. boyutundaki Köşk Havuz'un Türkiye'de bir başka örneği bulunmamaktadır.

"Ŗu anda Kemerhisar'da sŖrdŖrŖlen kazı alıŖmaları Tyana Antik Kenti'nin bŖtŖnlŖęŖ açısından önemlidir. Yapılan alıŖmalar sonucunda yörede (Tuana) 30 bin kiŖinin yaŖadığı tahmin edilmektedir. tic, yıldan bu yana sŖren kazıda seramik ve kŖp parçaları, KŖŖk amfora, parfŖm ŖiŖeleri, parçalar halinde leğen, korozyona uęramıŖ Roma paraları, 4 adet cam boncuk kolye ve kandil ıkartılmıŖtır."

Kazı BaŖkanı amaçlarının; "Toroslardan onceki son durak merkezi olan, Avrupa'dan baŖlayarak İstanbŖl Ŗzerinden KudŖs'e uzanan yolda, baŖŖehir konumunda bulunan Tyana Antik Kenti'nin gemiŖine, yörenin tarihine ıŖık tutacak buluntular elde etmek, buraların önemini belirtmek, turizm ynŖnden kalkındırmak, kaybolan kŖltŖrel varlıkları ortaya çıkarmak..." olduğunu belirtmiŖ ve "4. yŖzyılda Kapadokya'ya baŖkentlik yaptığına iliŖkin bulgulara ulaŖtıklarını..." anlatmıŖtır. Niğde Haber gazetesindeki bu haberin devamında, kazı baŖkanının "Hamamda geçen yıl yaptıkları kazılarda TŖrklerin hamam kŖltŖrŖnŖ Romalılardan aldığını ortaya çıkardıklarını..." be-yan ettiği duyuruluyor. Acaba bu savı kanıtlayan belgeler mi bulmuŖlardır? Ben, Tuana (Tuwanuwa)-Tyana hakkında bilgi veren Kaynakça'da yazılı 40'a yakın yapıt, bir o kadar da makale ve yazı okudum. Batı Anadolu'da Karia devletine ait 50 kadar antik kenti tek tek gezip dolaŖtım: Aphrodisias'ta Hadrian Hamamları, ayrıca Labranda, Alinda, Nysa, Kaunos, Heraklia, Hierapolis'te de hamamların bulunduğunu grdŖm, buralarla ilgili broŖŖr ve yapıtları okudum. Hiçbirinde TŖrkler'in hamam kŖltŖrŖnŖ Romalılardan öğrendiklerine ait bir kayıta rastlamadığı.

İtalyan kazıcıları İtalya'da Borgoricca Kasabası ile Kemer-hisar Kasabası arasında "kardeş. kent" ilişkisini gerçekleştirmişlerdir. En önemlisi kendileri gelecek yıl yazacakları kitabın İlk cildini bastıracaklarını söylemeleridir. Bu yapıtı merakla bekliyoruz...

İnşallah onların bu gelişmeleri kesintisiz sürdürülür de kemerlerin üzerinden getirilen suyun akıtıldığı hamamdan başka konaklama yerleri ile birlikte birçok kabartma resimli taşlar, en önemlisi yazıtlar bulunur; Köşk Havuz'da olduğu bildirilen Zeus Tapınağı'na onlara kazı yaptıkları yerlerde rastlanır...

Helen, Roma, Bizans dönemleri ve daha önceki dönemlerle ilgili pek çok yapıtlar ortaya çıkarttırılır; beklenenler gerçekleşir, Sonuç umulandan daha iyi olur...

Bizce Kemerhisar'da sürdürülen kazının başarılı olması için tarihte yıkımlara uğrayan antik kent tümü ile boşaltılmak, yer-leşim yeri güneybatıya taşınmalı, eski başkenti kapsayan toprak katmanlar olabildiğince derin, dikkatle kazılmalıdır.

Böylece Neolitik çağdan başlayan Tuana yöresinin tarihsel varlığına değerli katkılar sağlanmış olur.sb

Tuana Çevresinde Kazi Yapilmasi Gereken Yerler

Bunların en başında, Peldaaci (pelit ağacı), Kalaygol, Adıyaman, İftiyan Tümülüsü (ucunun Bor'a kadar uzandığı söylenen İftiyan 7

Odalar mağarası yeraltı kenti), Sağmanlı Havuzlu, Gökbez köyünden geçen tarihi İpek Yolu ve çevresi gelir.

Köşk Höyük'ün ve Bahçeli Beldesi'nin 4 - 5 km. kadar doğusundaki kaynak suların ve korunmak için doğal kaya mağaralarının bulunduğu Peldaaci ve Adıyaman'da kazı işine bir an önce girişilmelidir.

Buralarda yapılacak kazılar gerçekten önemlidir; çünkü, bu konuda benim dikkate değer gördüğüm şöyle bir gözlemim vardır:

1957 yılı Ağustos ayında iki Alınan arkeolog arabalarıyla Almanya'dan kalkıp Niğde'ye geliyor, Bahçeli köyünde Peldaaci'nin yerini gösterecek bir kılavuz arıyorlar. Beden Eğitimi Öğretmeni K. Kıpar o köylü olduğum için beni önermiş. Birlikte arabalarıyla önce Bahçeliye, sonra kağrı yollarından geçerek Peldaaci'na gittik. Arkeologlar oraya varınca İlk önce doldurulmuş dere yatağındaki Direktaş'i incelediler. (Onlar gittikten sonra köylüler, antik kent Peldaaci'yi simgeleyen Direktaş'ı, dibinde hazine bulacağız diye, parça parça etmişler, şimdi yerinde yeller esiyor). Sonra, Peldaaci'nin doğusunda yarısına kadar su taşkınlarıyla dolmuş, nerdeyse üstü kapanmış, yeraltı tüneline bulup içinden yürüdüler.

Yüksekçe bir yere çıkarak oradaki yerleşim alanının savununa amaçlı çevre duvar (sur) kalıntıları belirgin şekilde görüp ellerindeki haritaya (plana) işaretlediler.

Buranın uzaktan, yakından, çeşitli yerlerden fotoğraflarını geçtiler. Kendi aralarında, bu konuda epeyce konuştular. Gölü oluşturan kaynak suyun başına vardılar. Sonra birlikte Bahçeliye döndük ve buradan bitişimizdeki Kemerhisar'ca gittik. Su kemerlerini gösterdim. Benzerlerinin Roma'da, Anadolu'nun başka yerlerinde de bulunduğunu

anlattılar. Onların dikkatlerini daha çok bazı evlerin kapı ve duvarlarına konmuş kabartma yazı ve resimli taşlar çekti. Bunlardan birçoğunun Bahçeli ve Kemerhisar İlkokullarının bahçelerine denksele atıldığını gördük. Üzerinde kabartma yazı ve resim bulunan mermer taşları incelediler, bazılarının fotoğraflarını çektiler ve kara kalemle kopyalarını gizdiler. O gece köyde benim konuğum oldular. Ertesi günü beni Niğde'ye bırakıp Nevşehir, Kayseri üzerinden Ankara'ya, oradan Boğazköy'e gideceklerini söyleyerek ayrıldılar.

Şimdi düşünüyorum da benim hemşerim köylüler bağda, bahçede bel kürekle çalışırken ve tarlada çift sürerken tesadüfen buldukları küpleri, mezarları, mezarların içinden çıkardıkları eserleri (Talip'in Azize'nin -Azize Teyzemin oğlu Boz Abdulla'nın yaptığı gibi) yok etmeselerdi... Peldaacı'ndan, Adıyaman'dan, Kalaygöl'den getirdikleri yontulu taşları sokak kapkapılarının çevresinde yapı taşları olarak kullanmasalardı... Bunlar, Köşk Höyük'ten çıkanlarla çıkarılacak olanlar ve Niğde Müzesi'nde bulunanlar, Konya'ya taşman kemer taşları, şurada, burada ele geçenler ve bundan sonra elde edileceklerin tamamı beldede yapılacak bir müzede saklansaydı, turistik yön-den beldemiz için ne kadar iyi, ne kadar yararlı olurdu... Zaman gelir, belki Niğde Müzesi'nde bulunan Eros Heykeli, George Kabartması, Herakles Heykeli, Kethaur ile vahşi hayvanların mücadelesini betimleyen friz parçası, Zeus, Poseidon kabartmaları, sikkeler, üç altın yüzük ile Köşk'teki İlk kazıda bulunan Altın yılan Kapadokya'nın Efesi olması arzu edilen Tuana - Tyana da yapılacak müzede sergilenir. Bundan sonra yapılacak kazılardan çıkacak yapıtlarla bu müze kuşkusuz daha gök varsıllaşır... Tuana-Tyana'nın tarihsel ve turizm yönünden değerine büyük katkı sağlanır.sb

Hitit Doneminde Tuana - Tyana

Küçük Asya'da Hitit dönemini anlatmadan önce Taş Devri'nden yazının icadına değin (Gordion Childe'in "Tarihte Neler Oldu" ve Prof. Dr. Ekrem Memiş'in "Eskiçağ Türkiye Tarihi" ile Ahmet Ünal'ın "Hititler Devrinde Anadolu" ve J.G. Macçueen ile Birgit Brandau'nun "Hititler" adlı yapıtlarında ve Prof. Arkeolog Aliye Öztan'ın "Tuba-Ar'da Köşk Höyük Anadolu Arkeolojisine Yeni Katkılar" adlı incelemesinde değinilen) önemli noktalara bir göz atalım:

Neolitik çağda, Yakın Asya'da insanlar akrabalık ilişkisine dayanan küçük gruplar, "klan"lar halinde yaşıyorlardı. Sonra yabansıl koyun, keçi, sığır avcılığından çıkararak hayvan beslemeye, bitki yetiştirmeye ve çiftçilikle uğraşmaya başladılar.

Güneşe, aya, yıldızlara, ağaca tapıyorlardı.

Anadolu'da Hititlerden önce Hint-Avrupalı kavimler oturmaktaydılar. 10 8500 yıllarında yerleşik hayata geçerek çiftçilikle uğraşmaya başladılar {Hititler Devrinde Anadolu-Ahmet Ünal, s.21}.

Sonra Anadolu'da Hattilerin, Hurilerin ve Luvilerdin yaşadıkları anlaşılıyor.

İÖ 5 - 4 binli yıllılarda bilenmiş, taştan baltalar, ok uçları, pişirilmemiş balçıktan, kilden küçük heykelcikler yapıyorlar;

topraktan, taştan, tahtadan kaplar kullanıyorlar. Hayvan kabuklarından ve dişlerinden süs eşyaları elde ediyorlar. Savunma hendekleri kazıp yerleşim alanları surla çeviriyor, ekim için toprağı çapa ile hazırlıyor, ocakta ekmek pişirmeyi deniyorlar.

Ölenleri toprak küp, taştan sandık içine koyuyor; bunlardan bazılarının üstünü yassı taslarla kapatarak içinde insan kemikleri bulunan dolmen odacıklar yapıyorlar.

Bor ilçesi Bahçeli Beldesi'ndeki Köşk Höyük'te evlerin tabanlarına gömülü Geç Neolitik gaga ait 66 mezar bulunuyor. Mezar yeri olarak genelde oda köşeleri, duvar dipleri tercih ediliyor. Buralara bazen yetişkinler bebeklerle birlikte gömülüyorlar. Yanlarına kaplar içinde tanrı figürleri, mühür, takı gibi kişisel eşyalar bırakılıyor. Köşk Höyük kazılarında kille şekillendirilmiş, aşı boyasıyla boyanmış parçalanmış, olarak 5 kafatası çıkartılıyor. içlerinden birinin genç bir kadına ait olduğu belirleniyor. Göz yuvasını kapatan kısım iri badem şeklinde, göz kapakları kabartı halinde olup gözbebeğinin yerine siyah bir taş yerleştiriliyor. Kulak kepçesi hafif dönük, burun kanat ve delikleri gerçekçi bir biçimde şekillendiriliyor. Bienert'in gözlemlerinde değindiği gibi bu kafataslarının kil kaplama ile yüz ve boyun kısımları belirginleştiriliyor, diğer yerler kil kaplanarak tamamlanıyor.

Bu çağın insanları, aradan zaman geçtikçe madenleri ateşte eriterek bakır, bakırı kalayla karıştırıp tunç, ardından demiri buluyor, birçok gereksinimlerini madenlerden yapmaya çalışıyorlar.

İÖ 3200 yıllarında Mezopotamya'da "çiviyazısı", Mısır'da "resimyazı" (Hiyeroglif) kullanılıyor. Takvimi, ağırlık, uzunluk ölçülerini, matematiği, geometri kurallarını başarıyla uyguluyorlar. Tekerleği icat ediyor, tahılları küplere dolduruyorlar. Ruhun ölümsüzlüğüne inandıklarından toplanan ürünlerin bir kısmını ve süs esyalarını mezarda ölünün yanına koyuyorlar. Ekmek yapmakta el değirmeninden yararlanıyorlar. Vergilendirme ve servet birikimi ile ilgili yasalar yapıyorlar. Toros Dağları'nı aşır Mezopotamya'ya giden ve Mezopotamya'dan gelen yollar üzerinde, fazla hacimli olmayan Altın, gümüş gibi lüks malları, tiftik, yapağı gibi maddeleri eşek ve katır sırtında taşıyor; karşılığında yünlü kumaş ve hazır giysiler alarak kervan ticaretini düzenli bir şekilde yürütüyorlar. Hititler onların yazılarını, matematik kurallarını, Hammurabi yasalarını, bazı sayırlıkların sağaltım yollarını, mimari biçemlerini bu kanalla öğreniyorlar.

Gordion Childe'in yazdığı gibi böylece "Küçük Asya'da gelişen düşünce ve buluşlar insanlığın ortak deneyim havuzuna akıyor."

İÖ 2350'de bir yandan Akadlar Anadolu'dan aldıkları ganimetlerle dönerken, öte yandan ticarete ileri giden, 1200 yıllarında alfabeyi bulan Fenikeliler Kıbrıs ve Küçük Asya'nın Ege ve Karadeniz kıyılarını ele geçiriyorlar. Daha sonra Phrygialılar Anadolu'nun ortalarına doğru ilerliyorlar. (Midas adının geçtiği şimdi Paris'te bir müzede bulunan Phryg yazıtı Tyana 'da ele geçmiştir).

Lidya Devleti'nde Kral Krezüs zamanında sikke kullanılmaya başlıyor, böylece ticaret kolaylaşıyor.

Birgit Brandau'ya göre, İÖ 3 bin yıllarında Hatti ülkesine gelen göç dalgaları Kalkolitik dönemin insanlarıyla karışıyor. Bu nedenle "Hititlerin Hatti soyundan geldikleri söyleniyor."

İÖ 19. yüzyılın ortalarında Hattiler parçalandıktan sonra Anadolu'da Hitit dönemi başlıyor. Öncü Hititler, önce Kızılırmak'ın kıvrımına, daha sonra tüm Anadolu'ya yerleşiyorlar. Hititlerin İlk kral Anitta, Hattuşa'yı ele geçirip başkent yapınca kültür ve ticaret gelişiyor.

Hititler, Küçük Asya'da bakırla kalay karışımı tunç madenini kullanıyorlar. Bakir kalay alaşımı eşyalar yapıyor, maden ocaklarından kurşun, Tuana çevresinde Gültepe'den gümüş çıkarıyorlar. Kastamonu'nun Devrakani ilgesine bağlı Kinik Koyünde yapılan kazıda, Hititlere ait maden işleme atolyesi bulunuyor. Burada kazı yapan Prof. Dr. Aykut Cmaroglu'nun bildirdiğine göre, Hititler madenlerini Bogazkoy'den daha çok Kinik'tan elde ediyorlar.

Hititler savaşçılarını silahlarla donatıyorlar: Savaşçılar miğfer, kalkan, bronz zirh, balta, kama, hanger, ok - yay uzun mızraklar, kargılar, eğri palalar, düz kılıçlar, testereler kullanıyorlar. (İstegi üzerine Mısır'da Firavun'a demirden yapılmış, örnek bir kılıç veriliyor, Firavun da karşılık olarak altın kutu, ilaç ve yapı ustaları gönderiyor). Hititlerde kral savaşa katılıyor, hızlı ve manevra yeteneği olan iki tekerlekli savaş arabaları, piyadeler, saray muhafızları saldırı düzenine göre savaşıyor, şaşırtma taktiği kullanıp gece baskınları yapıyor.

Hititler'in zamanında kaleler kesme kare, dikdörtgen büyük blok taşlardan gift duvarla örülüyor. Bu nedenle kentlerin surlannin, mazgallarmin sağlam olduklan görölüyor. Iğine su kuyulari, sarnig, erzak küpleri, düşmani şaşirtan tüneller yapiliyor.

Onlar büyük krala "güneşim" diyorlar. Kendilerine bagli kralliklann üye olarak katildiklari soylular meclisi (Panku) ile kralice (Tavananna) ybnetime katiliyor. Zaferde kazanilan topraklar krahn oluyor, ganimetler savaşanlar arasmda dagitilryor. Ele geçen işe yarar insanlar kole olarak sahibinin mail sayiliyor.

Hattuga'da Hitit ülkesinin durumunu anlatan 25 bin tablet bulunuyor. Buradaki insanların yapisal gorünümelerini bu tabletlerden ogreniyoruz: Saşsin, mavi gozlu, kısa kollu, kısa boylu, koşeli yüzlü, gikik yanakli, kartal burünlüduurlar. Kadınlan özgürdur. Anadolu'nun sert iklim koşullanna göre giyimleri vardır: Mantolari uzun, pabuglari kivrik, başklari yüksektir. Devlet yönetiminde görev alabilir, erkekler gibi savaşa katilabilirler. O yıllarda başkent Hattuşa'nın nüfusu 30 bin, tüm nüfus ise 1,5 milyon kadardır.

Hititler Luvi dilineyakın bir dil olan "Hititge" konuşuyorlar. Sozcük hazineleri smirlidir, birkag yüzü gegmez. önce Civi yazisim sonra "Hiyeroglif Hititgesi" ni kullaniyorlar.

Hititler'de ekmek geşitleri, üzüm, şarapgilik, bal, süt ürünleri bol; elma, erik, kayisi, armut, incir, nar, hurma, zeytin gok yetişiyor. Zeytinyagi çıkanyor, tatli su balikgiligmdan yararlanluyorlar. Bunlarin

değerleri gitmiş, karşılığı olarak devlet tarafından belirleniyor. Esirler giftlik işlerinde kullanılıyor. Kaldırılan tahıl devlet depolarında saklanıyor. Onlarda en pahalı malın giysi olduğu biliniyor.

Hititlerde yönetim Kralı Telepuni Fermanıyla babadan oğula geçiyor. Oğul yoksa birinci derecede evlenen prensesin kocası kral oluyor. Panku denilen meclisin kararıyla anlaşmazlıklar çözülüyor. Hititlerde adaletli, iyi bir hukuk düzeninin olduğu anlaşılıyor. Bu bakımdan, Hititlerin kendilerinden sonra gelen Yunan ve Romalılardan daha ileri bir yaşam biçimini benimsemiş oldukları görülüyor. Zaptettikleri yerlerin dillerine ve inang-larına dokunuluyor, hoşgörülü davranıyorlar. Uyguladıkları yasalara bağlı kalarak barış içinde yaşamayı amaç ediniyorlar. Ömenin, ölüm cezası kaldırılıp karşılığında tazminat almıyor. Kadınlara eşit davranıyor. Kadereci olmayan tanrı inanişme göre hareket ediyorlar...

Keşke Hititlerin bu özellikleri hiç değişmeden bugünlere dek surebilmiş olsaydı...

Hititler gök, güneş, ay, deniz, gece, gündüz, hava ve fırtına, bereket, aşk, dilek tanrılarına inanıyorlar. Yalnız tanrıları kızdırmamak gerekiyor. Çünkü kral ve insanlar tanrılarından destek alıyorlar. Bunlardan başka önemli, önemsiz veba, geyik tanrıları gibi büyücüler de dinsel yönden etkili oluyorlar. Tanrıların buldukları yere gece-gündüz hizmet veren rahipler bakıyorlar.

Hititlerde temizlenmeden tanrıya dilekte bulunulmuyor. Tanrıları hoşnut etmek için onlara değerli ürünler sunuluyor. Adak töreninin ardından "kutsal pmar"ların başında şölenler yapılıyor: Savaş oyunları,

spor gosterileri, Çalgıların eşliğinde gegitler izleniyor. İnsanlar takılar takip, sivi igecekler için gaga agizli testiler kullanıyorlar.

Hititlerin yaşam felsefesini tarihini J.G.MacÇueen'den okuyalım:

"Hititler'de zorlamasız sade anlatım yeteneği dikkat çeker. Yaşamın ölümle, ölümün yaşamla bağını vurgular. İnsanoglu olümlüdür, insanoglu günahkardır. Kişinin kendisi masum olsa bile, babasının günahları ona düşer, hastalık ve sefalet çeker, yürek acısı dindirilemez. Ancak kişi tanrıdan merhamet dilerse tanrı onu dinler, çünkü tanrı merhametlidir. Kötü zamanların kurtuluş ümididir. Tıpkı kuşların sığınmaları için yuvalarına uçmaları ve yuvalarının da onlara kucak açmaları gibi, insanlar da tanrıyı ararlar ve ona sığınır. Yazgıya inanmışlardır. Kadercilerdir.

"Hititliler başta Güneş Tanrısı olmak üzere tanrılara şöyle yazarlar:

"Dolunay gibi üzerimde parılda. Gökyüzündeki güneş gibi üzerimde ışılda! Boyunduruktaki bir çift öküz gibi bana katil! Gerçek bir tanrının yapacağı gibi yanında yürü..."

Hititliye düşman topraklarına acılarını aktarmayı bile tanrı önermektedir.

Hititler zamanında Anadolu, önemli hammadde kaynaklarıyla, her türden ürünleriyle, içinde aslanlar, geyikler, gösterişli atlar, boğalar dolaşan varlıklı bir ülke görünümünü sürdürmektedir.

İÖ 1650 yılında 1. Hattuşili Tuana'ya sınırları içine katınca Hititlerin ticareti daha çok gelişir. Sonra güneye inip Alalah'ı (Halep) alır ama, oğulları ve kızı ihanet edince o da yerine torunu Murşili'yi atar. Murşili dedesinin yarım bıraktığı savaşları kazanır. Babil'e baskın yaparak Hammurabi Hanedanına son verir (1531). Hititler bununla uluslararası alanda güçlerini kanıtlamış. olurlar. Murgili eniştesi tarafından öldürülünce Hititlerde çözüme başlar.

Bulunan kitabelerden anlaşıldığını göre, bundan sonra Gordion, Kapadokya Mazaka (Kayseri), Tuana ve çevresi Phryglerin eline geçer.

Bu arada Hititlerin kuzey komşuları Kaşkalar başlarına sürekli bela olmuşlardır; sık sık saldırarak yağmacılık yapmışlardır.

İÖ 1395'te Hititlerin başına geçen Suppiluliuma (kimi tarihlerde 1380, 1370-1345) Kaşkalıan yenerek Hitit İmparatorluğunu yeniden güçlendirir. Suriye'yi alır. Güneydeki "Aşağı Ülke-"ye oğlu Zida'yi gönderip Tuana'ya Hititlerin 2. başkenti yapar. (Başka bir kaynaktan ise Zida'yi Yukarı Ülke'nin komutanlığı, Aşağı Ülke'nin yönetimini de Hannuziye verir).

Babil kralının kızıyla evlenen Suppiluliuma'ya Mısır kraliçesi bir mektup yazarak oğullarından birini gönderirse, onunla evleneceğini bildirir. Hitit Kralı Mısır'a gönderdiği oğlunun yolda öldürüldüğünü duyunca gök kızar, ardından Mısır'a girer. Oradan çokça ganimetlerle döner.

Suppiluliuma vebadan ölünce yerine genç oğlu Murşili geçer. 30 yıl ülkeyi yönetir. Kuzeyde Kaşkalar, batıda Ege kıyılarındaki devletleri, güneyde Suriye topraklarıyla doğuda Fırat'a kadar olan yerleri ve geniş bakir kaynağı olduğu bilinen Rodos'u egemenliği altına alır. Bu sırada ülkede veba salgını devam etmekte, insanlar ve hayvanlar kırılmaktadır. Babil asilli üvey annesi Tavananna ile kralın arasında sorunlar çıkar.

Kadeş Savaşı'ndan az önce (10 1285'te) Ü. Muvatalli baş-kenti Tarhuntaşşa'ya - Tuana'ya taşır. Devlete ait toplantılarla dini işleri burada yürütür. Bazı rahipler yeni başkente gelmezler ama, bağlılık andı içerler. Eski başkent iyice ıssızlaşmıştır. Bu arada deprem olmuş, birçok yerler yıkılmıştır.

Suriye'nin paylaşılması Hititlilerle Mısırlılar arasında sürekli sorun olmuştur.

1280'de Tuana'da kral bulunan Hattuşili kardeşi Muvatalli ile aralarının gergin olmasına karşın Mısır'la (Bazı kaynaklarda 1259, 1274, 1284) Kardeş'te yapılan savaşa katılır. Bu savaşta Lukkalar ve Halpa (Halep) Krallığı Hititler'e yardım eder. (Mısır ile Hititler arasında tampon bir devlet olan küçük Amarru devleti ise Hitit devletine ihanet etmiştir).

Mısır Kralı II. Ramses 3500 savaş arabası, 37 bin piyade ile Kadeş'in 10 km. güneyinde dağlık bölgede karargah kurmuştur. Oradan Kadeş'in kuzey doğusunda bir yere gelmiş, savaşmak için hantal ve

korkak dediği Hititler'i beklemeye başlamıştır. Kadeş'in doğusunda pusuya yatan Muvatalli bin savaş arabasıyla dışmanı tuzağa dışürerek çember içine alır. (Bu savaş arabaları üç kişilikti: Biri sürücü, biri mızrak, balta, kılıç kullanan, başında madeni miğfer bulunan savaşçı, diğer de elinde kalkanı olan koruyucudur). Savaşta Misir ordusu bozguna uğratılır. Ardından yağma başlar. Hititler ellerindeki hazır avı bırakmış, dışmanın geri çekilmesine göz yummuşlardır. Ramses yeniden savaşmak için bu fırsatı kaşırmaz. Kardeş'i ele geçiren Hititler güneyde yedekleriyle birlikte gelen Misir ordusuna yenilirler. Sonunda Hattusili ile Ramses arasında anlaşma yapılır (1270). Anlaşmanın bir sureti gümüş, tablet üzerine Hiyeroglif, bir sureti de bir tablete Akadça yazılır: (gümüş. tabletin Tuana çevresi Gültepe'de yapılması uygarlık yönünden Hititlerin ne kadar ilerde olduğunu kanıtlamaktadır). Mısır ülkesi ile Hitit ülkesi sonsuza kadar barış ve kardeşlik içinde, dışmanlık çıkarmadan, saldırmadan birbirlerine yardım ederek yaşarlar.... (Hitit kraliçesinin de imzası olan tarihteki bu İlk anlaşma şimdi Amerika'da Birleşmiş Milletler binasının duvarındadır).

Hititler bundan sonra kuzeyde Kafkalarla da ayrıca bir anlaşma yaparlar.

Savaşta yaralanıp ölen Hattuşili'nin yerine geçen Muvatalli Tuana 'ya kral olarak yeğeni Kurunta'yı atar. Kralla Kurunta arasında çivi yazısıyla tunç tablete yazılmış anlaşma Boğazköy'de bulunmuştur.

Tuthalia 1215'te ölünce yerine Ü. Suppiluliuma geger. İmparatorlukta sürüp gelen açlığa çareler aramaya başlar. Bu sırada Tuana

(Tarhuntaşsa) Kralı Kurunta Hattuşa'dan tümüyle ayrılıp kendi sınırlarını genişletmeye girişir.

İÖ 1186'larda (başka bir kaynakta 1200 tarihlerinde) isyan, saltanat kavgaları, karışıklığın, yağmacılığın hüküm sürdüğü, bir yandan Asurlulara yenilen, onların baskısı altında kalan Hitit ülkesine Trak kökenli Ege ve Akdeniz ada halkları (Turşalar, Lukkalar, Danunalar, Şardana ve Şekeleşler) ve kuzeyden Kaşkalar saldırırlar. Bu yağmacı, çapulcu akıncılar Kizuvatna'ya, Arzava'ya, Kargamiş'a, Kıbrıs'a ve Mısır'a kadar olan her yere dağılırlar. Misir kaynaklarına göre ise "Deniz Kavimleri" Baçtik bölgesinden gelip Akdeniz'de Sicilya, Sardunya'dan geçerek kadın ve çocukları, gemi ve kağnılarıyla Anadolu kıyılarından içere doğru ilerlemişler, burada tunç çağını yaşayan devletleri çökertmişlerdir. Belki de gelenler yaşamak için daha rahat yurtlar aramaktaydılar. Böylece Yakınoğu'da 250 yıl hüküm süren ve bir süper devlet olan Hitit imparatorluğu yıkılır. (Bir başka kaynağa göre de Hitit İmparatorluğu taht kavgaları ve halkın efendilerine kızıp açtıkları iç savaşlarla çökmüş ve dört bir yana dağılmıştır. Sınıflar arasında ipler kopmuştur). Daha sonra Phrygler denizden gelerek Hititleri perişan eden bu barbar kavimleri Toros'ların ötesine dek sürerler. Ardından Geç Hitit İmparatorluğu kurulur. Bunlar güneye doğru yayılarak smuarmisınırlarını genişletir, kültürlerini Hititlerin mirasçısı olarak Kargamiş'a kadar olan bölgelerde sürdürürler...

İÖ 1186 yılında Hitit Çivi yazısıyla yazılmış, yeni bir tableti okuyan Hititolog Ahmet Ünal, Aşağı Ülke Hitit Krallığı'na ait değerli bilgiler vermiştir: "Hititler Devrinde Anadolu" adlı yapıtında, Tuana'nın adını Tarhundassa (Tarhuntaşsa) olarak yazmıştır. Kesin olarak

Tarhuntaşsa'nın yerini belirlemeyen yazarın tanımlamalarından buranın Tuana (Tuvanawa) olduğunu söyleyebiliriz : "Güney Anadolu ile kolayca bağlantı sağlayan yollarına üzerinde, Niğde ilini kapsamakta, ayrıca Bolkar Dağlarından Konya Ereğli'sine (Heraklia'ya - İveriz kabartmasına) ulaşmaktadır. Jeolojik açısından Türkiye'nin en çeşitlilik arz eden yeridir. Kaplıca suları, peri bacaları, su gözenekleri, kaya anıtı, Bolkar ovasının güneyinde..." Bu sözlerle anlatılan yerin, yazarın ifade ettiği gibi "bilinmemekte" değil, açık açık buranın Tuana olduğu anlaşılmaktadır.

Güngör Karauğuz da Hitit tarihini aydınlatan tabletlerin gün ışığına çıkartılmadığını yazdığı "Hitit Devletinin Siyasi Antlaşma Metinleri" adlı yapıtın sonuna eklediği haritada Tarhuntaşsa,yi Ereğli - İvriz'in güney doğusunda Saliia'ya (Porsuk köyü) yakın olan Tuanawa olarak bilinen yöre ile yan yana bir çizgi üzerinde göstermiştir. Bu yapıtında Tarhuntaşsa'nın Hulaia Nehri Ülkesi olduğunu, Kızıldağ-Karadağ ve Aksaray'ın doğusunda bulunduğunu bildirmekte ve bu konuda şunları yazmaktadır: "Kraliçe ile Kral ÜI. Hattuşili Tarhuntaşsa - Tuana'ya kral olarak Kurunta'yı atamışlar, onunla İÖ 1267'de aralarında antlaşma imzalamışlar ve yine IV Tuthalüa ile Kurunta arasında İÖ 1240'ta bir antlaşma daha yapılmıştır. Bu yapılan antlaşmada ise Arlanta (Karacadağ), Lula (Bolkar), Damnaşşuru (Toros) dağları sınır gösterilmiştir. Bu sınırlar içinde yerleri hiç kimse Kurunta'nın neslinden almayacaktır. Gelecekte sadece Kurunta'nın nesli Tarhuntaşsa Ülkesinin kral olacaktır. Tarhuntaşsa ülkesinden vergi yükümlülüğü kaldırılacak, antlaşmayı bozanı yemin tanrılar mahvedecektir."

"Hititler" adlı yapıtın yazarları Birgit ve Hartmut da konu hakkında: "Tarhuntaşsa'ya ait fazla bilgi yoktur. Birçok kaya yazıtı bulunduğu, ama yeri ve gelişmelerle ilgili bilgiler bulunamamıştır. Murşili ve Hartapu gibi krallar ve Kurunta'nın ardılları IV Tuthalüa zamanında imparatorluğu ele geçirmeyi istedikleri sırada iç savaşlar başlamıştır." demişlerdir. Sonra Karaman, Karadağ ve Kızıldağ'da yedi hiyeroglif yazıtı bulunduğundan, Luvi, Hitit Hiyeroglif yazıtlarının okunanlarından ve toprak Altında kalıp da bulunamayanlar çıkarılırsa onlardan Tarhuntaşsa ve Hititlerle ilgili ayrıntıların açıklanacağını bildirmişlerdir. (S.320 ve yapıtın son sayfaları).

Yukarıdaki sözü edilen tablette anlatıldığına göre, I. Suppiluliuma Tuana'yı, oğlu Zida'nın yönetimine vermiştir. Sonra onun yerine Armatarhunda ve Muvatalli geçmişlerdir. J.G. Macqueen'in yazdığına göre de Mısır tehditleri karşısında Muvatalli başkenti Tarhuntaşsa'ya taşımıştır. Tuana ile "Yukarı Ülke" arasında bir antlaşma yapılmıştır. Amaç, tampon krallıklar yaratılmasına karşın birlik sağlamak ve Ugarit'ten Anadolu'ya gönderilen ticaret mallarının taşındığı yolda savunmayı elde tutmaktır.

Daha sonra Hartapu, "Aşağı Ülke"nin kralı olmuş, ondan sonra Tuana'yı Kurunta ve Nerikkai yönetmiştir.

İÖ 1100'lu yıllarda Latin yazar Solinos'un anlattığına göre, Geç Hitit'lerin zamanında Hitit İmparatorluğu askeri yönden bir federasyondur. Tuana başkent konumunu sürdürmüştür. 24 küçük krallıktan oluşan Geç Hitit Devletlerinden Tabal Krallığı zamanında Tuana'nın sınırı güney batıda Heraklia (Ereğli) dahil Konya ovası

Lykonia'ya, kuzeyde Nevşehir, Kayseri'ye, güneyde Zeyve Höyük'ten Kilikya'ya dayanmaktadır. Bu yıllarda Tuana'nın Phrygia, Nil, Asur, İran'la ticareti artarak gelişmiş-tir. Onlara işlenmiş demir, gümüşten yapılmış araç gereçleri, at, yün gibi ürünleri satıp karşılığında dokunmuş kumaş ve giysiler almışlardır.

Tabal krallarından "Ebedi Kaya Anıtı"nda görüldüğü gibi, Giysisi Phryg soylularının giyimlerine benzeyen Tuana kentinin Kralı Urpalla - Kuvappala - Varpalawa (İÖ 740-717) kuşak hizasına kaldırdığı sağ elinde üzüm salkımı, başına doğru kaldırdığı sol elinde uzun başak demeti tutan, tanrılar arasında etkin olan Bereket, Doğa Tanrısı Teşup'un huzuruna varmış, verdiği bu ürünlerden dolayı ona saygılarını sunmuştur... (Asur belgelerinde Tanrının adı Varpalawa'dır, Bor ve Andaval'dan ele geçen Hitit resim yazılarında ve Bilge Umar'ın "Karia" adı yapıtında Baş Tanrı Tarhun olduğu yazılıdır. O iri kıyım, dev gibi biridir. Luviler ona Sanda - Şantaş - Adra - Sanda, Fırtına Tanrısı Teşup, Tabalar ise Büyük Kral Waşşume, Ana Tanrıça'ya Kybele-Kubala, Ana Kraliçe'ye Tavananna" demişlerdir).

"Divan-i Lugat-it Türk" adlı yapıtında Kaşkarlı Mahmut Tarhun adının Türklerde birçok komutanlara verildiğini, "egemen olan" anlamında bir sözcük olduğunu yazmıştır. Gürcü dilinde Tarhun'a Tarhunia denmektedir ve bitki tanrısı olduğu kabul edilmektedir).

İS 17. yüzyılda ünlü Türk gezgini Evliya Celebi İvriz Kabartması'nı gidip görmüş. Resim hakkında, mahalli Kral Varpala-wa'nın Fırtına

Tanrısına tapındığını yazmış, İvriz sözcüğünün eski dilde "bey kral" anlamına geldiğini belirtmiştir.

İvriz'deki kaya yüzeyindeki kabartma resimden Tuana Çevresinde ayrı ayrı yerlerde beş tane vardır:

Biri, Güney Kapadokya bölgesinde bulunan Ereğli İvriz'den (Kybistra) çıkan bol, gür suyun üzerindeki - Torosların uzantısı Aydos Dağı'nın eteğinde - Koca Burun Kayası'nın yüzeyindedir. Kayanın Altından Konya-Ereğli'yi (Herakleia) sulayan İvriz Çayı çıkmaktadır. Diğeri buraya yakın Karanlık-Ambar Dere'de bir kayanın yüzeyinde, öteki Tuana'ya 10 km. uzaklıktaki Gökbez köyünde bir kayanın yüzeyinde, bir başkası Niğde'ye yakın Andaval'da ele geçmiştir. Şimdi Niğde Müzesi'ndedir. (Ben bunların dördünü de gördüm). Sonuncusunun Bor - Keşlik köyündeki Stel'de bulunduğunu H. Emin Atlı'nın "Geçmişten Günümüze Bor" adlı kitabından okudum.

Bu birbirine benzeyen kaya yüzeyinde kabartma resimler İÖ 764-728 yılları arasında yaşayan Tuana Kralı Urpalla'nın (Varpalawas) emriyle yapılmıştır.

Kabartmadaki resimler o devirdeki sanatın bir göstergesidir. Tuana'nın tarihteki önemini belirtmektedir. Bunlarda canlılık, hareket, etkileyici kompozisyon görülmektedir. Tanrının burun kanatları etli, dudakları kalındır. Gözleri iridir. Ayakta, yana dönmüş, durumda Tuana Kralı Urpalla'ya bakmaktadır. Sade giyimlidir. Etekliliği dize kadar inmekte, eğimli, iki yandaki uçtan dışa kıvrımlıdır. Kemerini beli sarmaktadır. Bacakları açıktır. Adaleleri kalın ve çıkıntılıdır. Ayaklarında şeritlerle topuğa bağlanmış, yarım bot vardır. Bir ayağın

altında üzüm çubuğu, diğerinde buğday sapı bulunmaktadır. Boyu 4.15 m'dir. Bileklerinde sade bilezikler vardır. Başındaki basık, kenarları kıvrık külahın çevresinde taç ve güç simgesi olan küçük boynuzlar görülmektedir. Tarihçi F. Senan'a göre, arkasında bulunan yazıtın birinci satırında "Sandes, W", ikinci satırında,, "Ayminyas" okunmuştur (Tarihte Ivriz, 1949).

Kral Urpalla'nın uzun, manto ve tuniği andıran giysisi 10. yüzyıl stilinde, kare içinde noktalar, eşkenar dörtgenler, eğrilerle iğne oyası gibi süslenmiştir. Başu tanrının omuz hizasındadır. Boynunda genişçe bir gerdanlık, bileklerinde bilezik takılıdır. Boyu 2.62 in.'dir. Giysilerindeki islemelerle Gordion'da bulunanlar arasında benzerlik bulunmaktadır. Bu durum, aynı uygarlığın sanatsal yönden birliğini kanıtlamaktadır.

Niğde ile Köşk Höyük arasındaki Humam Tepe ve Bor -Bahçeli Beldesi'ndeki İftiyan Tümülüsünü Tuana Kralı Urpalla kendisi ve oğlu için yaptırmıştır. Gordiyon Kralı'nın yaptırdığı tumulusle buradaki tumuluslerden çıkarılan buluntuların birbirine benzedikleri görülmüştür.

Yukarıda da anlatıldığı gibi Tarihçi Prof. Ekrem Memiş'in yazdığına göre İmparatorluk "Yukarı Memleket" ve "Aşağı Memleket" diye ikiye ayrılmıştır. Valilerin yönettikleri yerler askeri ve idari yönden iki ayrı devlet sayılmışlardır: Piyadelerden, süvarilerden, atla çekilen arabalardan, kale muhafızlarından sorumlu olmuşlardır. Hititlerin koydukları 147 yasa kadın, erkek hakları, evlilikle ilgili yasalar, ceza yasaları "Aşağı Memleket" Tuana''da da uygulanmıştır. Ölüm cezası

kaldırılmıştır. Bunun karşılığında ya tazminat alınmış, ya da o kişi köle olarak kullanmışlardır. Herkes yasaların tanrılar tarafından getirildiğine inandığı için bunlara itiraz etmeden uyulmuştur. Bugün de yöremizde bu yasalardan bazılarının gelenek halinde sürdürüldüğü gözlenmektedir.

Tuana 'da Lui dilinin etkisinde kalmış Hititçe konuşulmuş-tur. Yazı olarak Hitit İmparatorluğunda çivi yazısı ve Hitit resim yazısı kullanılmıştır. Tarım ve hayvancılık çok ilerlemiştir. Tarlalar sabanla sürülmüş, buğday ve arpa çokça ekilmiş, kaldırılan ürünler büyük küplerde saklanmış, meyve ve sebze bol bol yetiştirilmiştir. Et, süt ürünleri, balcılık artmıştır.

Yerleşim yerlerinde evler, aralarında boşluk bırakılmadan, avlu ve iki oda, kilden yapılmış, oturaklı banyolar kullanılmıştır. Zemine ya dövülmüş toprak ya da taş döşenmiştir. Yollarında kaldırım, drenaj kanalları, kimi yerleşim yerlerinde kanalizasyonlar bulunmuştur. Su uzaktan künklerle getirilmiştir. İnsanlar çok tanrılı dine ve öldükten sonra dirilmeye, Baş Tanrı Teşup'a ayrıca gök, güneş, aşk, dilek tanrılarına inanmışlar, tapınaklarda ve törenlerde giyime ve düzene özen göstermişler, takılar takip güzel kokular sürmüşlerdir.

Ölüler yakılmış, külleri gömlekte saklanmıştır. Sonra evlere yakın olan gömütlerde ölüler taş sandık mezarlara, bazen de büyük küplere konulmuştur.

Halk soylular, rahipler, komutanlar, yerli halk, köle ve tutsaklar olarak sınıflara ayrılmıştır.

Tuana çevresinde sünnet olma geleneği Hititlerden bu yana devam etmektedir.

Hitit tabletlerini okuyan Ahmet Ünal, "Hitit Devrinde Anadolu Kitap 2"de Hititlerin edebiyatı politikayı alet etmede özel becerilerinin olduğunu anlatmıştır. Ayrıca müzik, dans, folklor konularına da dikkat çekmiş, ve destan, fıkra, masal, efsane ile atasözlerinden örnekler vermiştir.

Ayhan Şahenk Vakfı tarafından yayınlanan Kapadokya adlı yapıtta da "Kapadokya'da tablet ve seramikçiliğin üst düzeye çıktığı ve Nahita çevresinde kurulan Tabal Kralığının Başkenti Tuwanawa'da su yollarının ünlü olduğu" vurgulanmaktadır...

İ.Ö 9. ve 7. yüzyıllarda Asya kökenli Tabalılar ile Phrygiahlar aralarında koalisyon kurmuşlardır.

İ.Ö 743'te Asurlular Anadolu'daki Tabal ve Urartu devletlerini ele geçirmişler, Mısır'ı almışlardır. Ama, yüz yıl sonra Kral Sarakos Persler'e yenilmiş ve onların bir eyaleti olmuştur.

Ksenophon Anabasis adlı yapıtında, "Kilikia'nin kuzeyinde yer alan Lykonía'da bağımsız dağlıların yayamadıklarını" yazmıştır.

İÖ 730 yılında Tuana'da "hiç kimsenin oğlu" Hulli, ardından Mita ve Ambaris başa geçmişlerdir.

İÖ 714 yılında Küçük Asya, Kafkas'lar ötesinden ve güney Rusya'dan dalga dalga gelen Kimmerlerin saldırısına uğramıştır. Phrygleri yenmeyi başaramayan Kimmerler Lidyaliler'in başkenti Sart nehrini almışlar. (Bir başka kaynakta ise İÖ 684 yılında Kimmerler (Güney Rusya kökenli halk) Anadolu'ya gelip Phrygleri sürüp çıkarmışlar, Kral Midas'ın ölümüne neden olmuşlardır).

İÖ 679'da (bir kaynakta 660) Asur Kralı Asarhaddon'la Lidyaliler birleşerek Kimmerleri Kapadokya'da durdurmuşlardır. Daha sonra Lidya Kralı Giges bunları yenerek Toroslardan gerilere atmışlardır.

Bunun üzerine Taballar Torosların kuzey ve güneyinde olmak üzere ikiye bölünmüşlerdir.

İÖ 620'de Persler Kimmerler'le işbirliği yapıp Anadolu'daki Asur hakimiyetine son vermişlerdir.

İÖ 612'de Persler Asur'u ele geçirmiş, Lidya'yı yenmişlerdir. 546'ya gelindiğinde (bir kaynakta 539) Persler Karia'dan Kilikya'ya değin tüm Anadolu'ya hakim olmuşlardır.

İÖ 585'te (diğer bir kaynağa göre İÖ 546) Lidya ve Phrygia devletlerinin Perslere yenilmesinden sonra, İran şahı Daryüs'le (İÖ 513) başlayan, Anadolu ve Trakya'yı içine alan Pers egemenliği 200 yıl devam etmiştir. Daryüs Sus'tan Sart'a kadar uzun bir yol yaptırmıştır. Bu yol üzerinde posta merkezleri kurulmuştur.

İÖ 560-52 Kros'un kurduğu Pers İmparatorluğu satraplıklara (vilayet) ayrılarak yönetilmiştir.

İÖ 401 yılında kardeşine başkaldıran İran askeri valisi genç Kyros birçok yerleri alarak Tuana'ya gelmiş, "Burası kalabalık, büyük, zengin bir kent" dediği yerde üç gün kaldıktan sonra Gülek Boğazı'ndan Tarsus'a geçmiştir. Eylül ayında Basil'de İran ordusu ile çarpışırken ölmüştür. Başını Kariyalı bir asker kesmiştir. Bu olaydan sonra Helen, Sparta, İran arasında yapılan savaşlar koy koy, kent kent uzunca bir zaman sürmüştür. Birçokları yağma edilerek halk canından bezdirilmiştir.

İÖ 431- 434 Atina ile Isparta savaşmışlardır.

İÖ V ve IV yüzyıllarda Helenler Özellikle Atinalılar tiyatro, felsefe, güzel sanatlarda çok ilerlemişlerdir. Ünlü kişiler yetişmiş, tiyatrolar için komedi, trajedi, dram türünde yapıtlar yazılıp oynanmıştır.

İÖ 372'de babası Kariyalı Kapadokya Satrap 'ı(valisi) Datames Perslere karşı koymuştur. Savaşı kazanmış, güçlü bir Kapa-dokya devleti kurmaya çalışırken düşmanları tarafından pusuya düşürülerek öldürülmüştür.

İÖ 359 yılında Makedonyalı Filip Atina'yı yenmiştir. Onun 336'da ölümünden sonra oğlu İskender kral olmuş. Aristo'dan ders alan sporcu, cesur, genç kral önce Balkanlardaki ayaklanmaları sindirmiş, sonra 30 bin asker, 6 bin atlı, 160 gemiden ibaret güçlü donanmasıyla Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Anadolu'daki Pers yönetimine son vermiştir. Tüm Ege kıyılarını aldıktan sonra Dinar ve Polatlı'dan sonra Gordion'a gelmiş, burada bir süre konaklamış; oradan Tuana'ya gelerek buranın yönetimini en güvendiği komutanı Ömen'e (Eumenes) bırakmıştır. O da Tuana çevresine Makedonya ve Yunanistan'dan getirdiği göçmenleri yerleştirmiştir. Ereğli'ye kadar uzanan ovaya kendi adını vermiştir: Ömen. (şimdi Emen Ovası).

Büyük İskender Tuana 'dan sonra Tarsus'a varmış. Kilikya'da İran Hükümdarı Daryüs'u yenmiş, ardından Mısır'a kadar olan yerleri alıp Mısır'a girmiş, sonra doğuya yönelmiş, İran'ı ele geçirmiş., Hindistan'a dek gitmiştir. İran'da bir süre kaldıktan sonra Babil'e gelmiştir. Yorgun düşen Buyixk İskender hastalanıp 33 yaşında ölmüştür. Ondan sonra komutanlar imparatorluğu paylaşmışlar. Makedonya, Anadolu,

Bergama, Iran ile Misir devletleri krallıkla yönetilmiş. Aralarında anlaşmazlık çıkınca savaşımaya başlamışlardır (İÖ 322).

Tuana'yi yöneten Ömen Kilikya'da Antigones'le garpışırken askerleri tarafından yakalanarak düşmana teslim edilmiş. Yakılıp külleri eşi ve çocuklarına gönderilmiştir (İÖ 316).

Krai Ptoleme Iskenderiye'yi ve Bergama'ya güzel yapıtlarla bayındır duruma getirmiştir.

İÖ 280-230 Helenler zamanında Tuana parlak dönemlerden birini yaşamıştır. İnsanlar arasındaki dırlık-düzen, birlikte gahş-ma anlayışı pekişmiştir. Yunan alfabesi ve sanatı kullanılmaya başlanmıştır. Tuana'da (Bahçeli-Kemerhisar) o devre ait Yunan Mitolojisini betimleyen taşlar üzerinde kabartma resimler, Köşk Havuz'da İyonik stilde sütun başlan bulunmuştur.

Daha sonra Makedonlarla Persler aralarında anlaşmışlar, Kral Ariarates Kapadokya Kralı olmuştur. Onun devrinde Tuana daha da gelişerek önemli kentlerden biri durumuna gelmiştir.

İÖ 129'lu yıllara gelindiğinde Küçük Asya'daki karışıklıklar baş göstermiştir: Niğde ve çevresi önce Pontus Krallığı, sonra Ermeni Krallığı tarafından alınmıştır. Bu iki krallık Anadolu'ya hakim olmaya başlayan Romalıları hayli uğraştırmışsa da sonunda Romalılar egemen

olmuştur. Suriye ve İsa'nın doğduğu Kudüs de Romalıların sınırları içinde kalmıştır.

Hıristiyanlığın ilk yıllarında, Havari S. Paul Anadolu'da Hıristiyanlık dinini yaymaya başlayınca Romalılar bu dine inananları korkutmuşlar, onlar da gizlenmek, saklanmak zorunda kalmışlardır. İşte, bu nedenle Niğde çevresinde yeraltı kentleri kurulmuştur.

Hıristiyanlığın gelişmeye başladığı yıllarda Hıristiyanlığı benimseyenler Niğde'nin Kayardı vadisindeki volkanik tüfler içine oyulan kaya mağaraları ve Kayabaşı Mahallesi'nde buna benzer oyulmuş kayaları kilise olarak kullanmışlardır.sb

Roma Donemi (İÖ 30-395)

Roma zamanında Anadolu, tarihinin önemli dönemlerinden birini yaşamıştır. Tuana yöresinde, Özellikle Kemerhisar Beldesi'nde yoğun bir yapılaşma başlamıştır. Kent, çevresiyle birlikte büyümüş, bayındır, bir konuma gelmiştir.

İÖ I. yüzyılda Roma İmparatoru Jul Sezar batıda ve Anadolu'da yaptığı savaşları kazanmış, "Geldim, gordüm, yendim" (veni,vidi,vici) demiş, sonunda yakınlarının hazırladığı bir komploda öldürülmüştür. Yerine geçen Antuvan'ın serüveni Mısır'da devam etmiş; ardili olan Oktav Mısır'ı Roma'nın bir ili yapmıştır. Onun zamanında İsa dünyaya gelmiştir. Bundan sonra imparatorluğun başına geçen Ogüst başarılı bir yönetimle barış içinde düzeni sağlamış, güçlü bir ordu kurmuştur.

Anadolu'ya hakim olan Romalılar burada sanat ve mimarideki ustalıklarını göstermişlerdir. Heykeltıraş, oymacılıkta, kuyumculukta, vazo ve çömlek yapmakta ileri gitmişlerdir. Kentleri yollar, köprüler, kanallar, hamamlar, su kemerleri, su depoları, sarnıçlar, tiyatrolar, tapınaklar, saraylar... görkemli yapıtlarla donatmışlardır.

Hıristiyanlık ilk yıllarda tepki ile karşılanmıştır. Roma'da yönetimi eline alan Neron acımasız hareketlerde bulunmuştur. Bu durum, bazen azalıp bazen artarak 4. yüzyıla, İmparator Konstantin zamanına dek sürmüştür.

iS I. yüzyılda Tuana'ya gelen Roma Osep Tuana'ya Osepya olarak kendi adını vermiştir. Bu tarihlerde Kral Taos şimdiki Köşk Höyük'ün bulunduğu yerden çıkan suyun başına Jüpiter adına bir mabet yaptırmış ve sikke bastırmıştır. Tuana'nın su gücüyle işleyen değirmenler de bu dönemde yapılmıştır. Ama eldeki kıt bilgiler nedeniyle tanrı Jüpiter'e ait mabedin yeri bugüne dek saptanamamıştır.

O günlerde bölgede tek tanrı inancını benimseyen halka zulmedilmeye başlanınca, onlar da yer altına kentler yapıp buralara sığınak zorunda kalmışlardır.

O sıkıntılı günlerde Tarsuslu Aziz Pol (Saint Paul) köyleri gezerek konuşmalarıyla yoksul halkı etkilemiş, onları düşünsel yönden rahatlatmıştır.

Tyanalı Apollonius (Apollon), Hıristiyanlığın yayılmaya başladığı 1. yüzyılda Tyana 'da doğmuştur. Mucizeler yaratan, ermiş, bilge, mürşit (yol gösterici), şifa da-gitici, kurtarıcı, hoşgörülü, özverili, cesur, eleştirmen, sevilen, sayılan bir kişi olarak tanınmıştır. Halk arasında ona sihirbaz diyenler, insanlar salgın hastalıklardan, fırtınadan, su baskınından kurtardığına, Zeus'un oğlu, insan suretinde tanrı olduğuna inananlar olmuştur. Usta büyücülüğünden dolayı zindana atılmış, işkence edilmiştir. 80 kadar mektubu, Sihir, Gezegen ve Tılsımlar üzerine yazdığı kitapları yakılmış, büstleri kırılmıştır.

Büyük Konstantin'in IS 325 yılında İznik'te topladığı Konsil'de Hıristiyanlığın devlet dini olmasından sonra Apollonius, ortaçağda kiliselerin aldığı bağnaz kararlar sonucunda uzun süre unutulmuştur. Oysa asil amacı insanları aydınlatmak, onlara doğru yolu göstermek, sevgi ve kardeşlikte birleştirmek, onları bu yolda eğitmektir.

Araplar onu hiç unutmamışlar, mucize yaratan insan olarak takdir etmişler, ona Balinus diyerek Bahailik'in babası saymışlardır.

O, Anadolu'da Tarsus'ta öğrenim gördüğü yıllarda parlamış, Antakya ve Urba'da kalmış, sonra Rodos, Suriye, Misir, Babil, Keşmir, Atina, Roma'da bulunmuştur. Babil, Avrupa, Afrika, İran'dan Hindistan'a dek birçok yerleri gezmiş, yabancı diller bildiği için oralardaki insanların dinlerini incelemiş, onlara kendi düşüncelerini aktarmıştır. Her şeyden önce onlardan temiz olmalarını istemiş, her yerde sevgi, saygı görmüştür.

O, vejetaryen olarak ot ve bal yemiş, yüz yıl kadar yaşamıştır. Efes'te ölmüştür. Sonradan birçok bst ve heykelleri yapılmıştır. Onunla ilgili Fransa'da, Almanya'da, İtalya'da, İngiltere'de, Amerika'da, Yunanistan, Hollanda ve Finlandiya'da toplam 150'ye yakın kitap yazılmış, İlkeleri, kuralları, görüş ve düşünceleri irdelenmiş, İncil'le karşılaştırılmıştır.

Hayranlarından İmparator Septimus Severus onun için bir mabet yaptırmış, eşi İmparatoriçe Julia da onun yaşam oyksun anlatan bir kitap yazmıştır.

Venedik niversitesi emekli ğretim yesi Prof. Dr. Asim TamşTanış Roma kaynaklarından öğrendiğine göre "Tyana, filozof Apollonius'la tanınmıştır" demektedir.

2000 yıl önce Apollonius bizim topraklarda yetişmiş, tüm insanların sevgi ve kardeşlikte birleşmelerini İlke edinmiş, tanrının zgn niteliklerini özümsemiş, dünyaca tanınan ovn duyduğumuz gök değerli bir bilgin, bir dahidir.

Sarol Teber 'Melankoli' adlı yapıtında, ikinci yüzyılın ilk yarısında yaşayan Kapadokyalı filozof hekim Aretaus'tan bahsetmiştir. Yaşam yks üzerine yazık ki pek fazla bir Őey bilinmemesine karşın onun çağının en hümanist hekimi olduğuna değinmiştir. Özellikle melankoli üzerindeki tanılarını anlatmış, bu konuda "sevgi-aşk nedeniyle ortaya çıkan melankolik durumları anlatan İlk hekim" olduğunu yazmıştır. Aretaus, melankolik olanlara "hiçbir Őeyi zorla yaptırmaya çalışmamak

gerekir" demiştir. Onlara hafif yemekler yemesi, şarap içmemesi, bağırsaklarını boşaltması gibi önlemleri salık vermiştir. Kapadokyalı Aretaus'a göre, "sevgi ve cinsel ilişki sağaltımda unutulmaması gereken önemli noktadır. Bu tür hastalarda öfke, hüçün, çökkünlük, uykusuzluk, korku, boşluk duygusu, ikinci aşamada aşırı heyecan, aşırı hareketlilik, insanlardan kaçma, intihar etme gibi bedensel ve ruhsal olarak görülen belirtiler için psikoterapi önemlidir."

Kapadokyalı Aretaus'un yapıtları Latinciye çevrilip yaygınlaşmış, adı unutulmayanların arasına girmiştir.

"Niğde Tarihi" yazan Albert Gabriel'in anlattığına göre, İS. 2. yüzyılda gelişen Tyana bölgesinde Jüpiter Mabedi'nin bulunduğu yere yakın olan iki küçük göl bulunmaktadır: Dipsiz ve Kaynarca gölleri.

İmparator Traianus'un (98-117) zamanı Roma İmparatorluğunun altın çağı sayılmaktadır. Doğuda Ermenistan Devleti Kapadokya'ya bağlanmıştır. Kilikya'da ölen bu imparatorun sonra akrabası Hadrianus (117-138) imparator olmuştur. Anadolu'ya eşi Sabrina ile iki kez geziye çıkan, her iki gezide de Tuana'ya uğrayan Hadrianus'un yönetiminde Kapadokya'da tarıma ve hayvancılığa önem verilmiştir. Adalet, vergi toplama işleri, pos-ta örgütü ve askersel durum düzene girmiştir. Onun zamanında Hierapolis (Pamukkale) ve Babadağ'ın güneyinde Aphrodisias gibi Tuana'yı da görkemli anıtlar süslemiştir. Bunlar arasında "Köşk", kenarları süslü 60x90 cm. dikdörtgen blok taşlardan örülen 62x20 m. çapındaki havuz, üzerinde su olukları bulunan 150 m. uzunluğundaki kemerler, Hadrian hamamı, gymnasion, mabet, kentin iki-üç kapılı surları ilk akla gelenlerdir.

İS 2. yüzyıldan sonra Tuana'da Kral Hadrianus'tan başka nice krallar, nice büyük komutanlar gelip geçmiştir: Sasani Şahpur'la savaşan, Kapadokya'yı yağmalayan Goth sürülerini bu-radan sürüp atan İmparator Valerianus, 75 yaşında Tuana'da ölen Tacitus, Mısır'dan sonra Kapadokya'ya giren Zenebia gibi...

İS. 267'de Roma İmparatoru Aureliano, Suriye'deki Palmira kralı Zenobia'dan Tuana'yı aldıktan sonra Apollonius için bir mabet yaptırmıştır. Karısı da onun hakkında bir kitap yazmıştır. (Bu bilgi yukarıda Apollonius tanıtılırken şu şekilde verilmiştir: İmparator Septimus Severus ve eşi Julia...)

İS 2 - 3. yüzyıllarda tarihçiler, Tuana'nın lojistik yönden donatılmış, kültürel ve tecimsel alanda çok gelişmiş olduğunu bildirmişlerdir.

Şarl Texier'in anlattığına göre, uzun süre Romalıların yöne-timinde kalan Tuana güzel kentlerin arasında yer almıştır. Han-ları, hamamları, aşevleri, çiçekli yollarıyla bayındır durumdadır. Kemerhisar'ın şimdiki Han Mahallesi'nde o zamanlar devlet daireleri bulunmaktadır. Sur içine alman kente 4 kapıdan giril-mektedir. Giriş kapısı üzerinde taştan su içen iki tavus kuşunun resmi vardır.

Köşk'teki Jüpiter için yapılmış ünlü mabedin altından kaynayan kutsal su Tuana'nın can damarıdır. Bu suyu Roma İmparatorluğunu yöneten krallardan Pampulus, Trayanus ve Hadriyanus kemerlerin üzerindeki

oluklardan akıtarak 2 km. uzaktan Tyana'ya getirmişler ve rivayete göre yağmur gibi yağ-dırarak tanrılık iddiasında bulunmuşlardır.

Bu üç imparator Köşk Pınar'ın yakınına bir köşk, 20x62 m. genişliğinde dikdörtgen bir havuz yaptırmışlar; buradan çıkan suyun bir bölümünü Saray Camii'nin 200 m. aşağısından baş-layan, temeli dört m. derinlikte, sarımsı, sert ve büyük trakit taşlardan yapılan oluklu kemerler üzerinden akıtarak Tyana'ya ulaştırmışlardır. Bu suyun akışından hesap çıkaran Alman Arkeolog Dietrich Berges, o zamanlar kentte 30 bin nüfusun yaşadığını, suyun temizlikte, mabetlerde, han ve hamamlarda, tarım alanlarında kullanıldığını bildirmiştir.

Şimdi o kemerlerden zamana direnerek ayakta kalanlar Kemerhisar Beldesi'ni Bahçeli Beldesi'nin Saray Mahallesi'ne bağlayan yol üzerindedir.

Köşk Havuz'dan ele geçen, üzerinde kartal resmi olan taşlar, su perilerine ait alınlıklar, altın yüzük ve 1936 yılında yapılan kazıda ele geçen altın yılan... Niğde Müzesi'ndedir. O devirlerle ilgili elden ele geçmiş başka değerli belgeler kimbilir şimdi kim-lerin elindedir? Nerelerde saklanmaktadır?

Sonuç olarak Romalılar zamanında varsıl bir kent olarak tanınan Tuana - Tyana'da özel sikke bastırılmıştır. Kültürde olsun, tarımda, hayvancılıkta olsun kent çok ileri gitmiştir. Nüfusu hızla artmıştır. Emen Ovasında yüz kadar köy, kasaba kurulmuştur. Her yıl şarap

tanrısı Dionysios adına bağ bozu-munda (tiyatro - komedi türü) eğlencelerin yapılması gelenek haline gelmiştir

Kemerlerin yanından Köşk'teki tapmağa giden yolun kenarındaki çiçeklerle süslü, bahçeli evlerde rahip ve rahibeler ya-şamışlardır. Çiftçilik ve bağcılık yapılan alanlar genişletilmiştir. Tuana-Tyana üretimi yapılan ekşi şarabıyla da ününü duyur-muştur. Demir ve tunç işçiliğinde çalışan ustaların yaptıkları çanlar, kazmalar, balta ve testereler her yerde aranır olmuştur. Düzenlenen tören ve şenlikleri uzak yerlerden gelen pek çok insan izlemiştir.

Tarihçi Ramsay ile Avram Galanti'nin yazdıklarına bakılır-sa o zamanlar Jüpter tapmağının bulunduğu Köşk'e 30 - 40 km. uzaktan, kanalla ayrı bir su getirilmiştir. Niğe'nin doğusunda Eski Gümüş Beldesi'nin üzerindeki Dumlu denilen yerden çıkan bu su, İtulutmaz dağının etekleriyle Humam'dan (Göbeklidağ) ve Sazalca köyünün kuzeyinden geçirilip Niğe'ye 16 km. uzak-lıktaki meşhur Roma Köşk'ten çıkan suya karıştırılmıştır. (Bu suyun aslı, 1930'larda benim gördüğümde Toroslardaki Dumlu yaylasında, tabanı kum olan, mağara gibi karanlık bir kaya kovuğundan kaynakarak çıkmaktaydı. Buz gibi soğuk olan su, başlangıçta kargın durumda 15 - 20 m. güneye doğru gittikten sonra kıvrılıp bir çağlayan halinde kendi açtığı kanaldan hızla Niğe'nin Eski Gümüş köyüne doğru akmaktaydı).

Köşk Pınar'a karışan bu suya ait şöyle bir rivayet vardır: Çobanın biri Dumlu'dan çıkan suya kavalını düşürmüş, bir gün sonra bakmışlar ki ne görsünler? Aynı kaval Köşk'ün suyundan çıkmıştır...

İS III. yüzyılda Kral Caracalla (Karakalla) döneminde Güney Kapadokya Roma'nın bir eyaleti olarak doğrudan doğruya Roma Senatosu'na bağlanmıştır. Her yerde halka eşitlik sağlanmıştır. (Bunu, Ferudun Fazıl Tülbentçi Vatan Gazetesinin Niğde ilavesinde yazmıştır.) Bilge Umar da ilkçağda Türkiye Halkı adlı yapıtında Caracalla'nın kan dökücü, dengesiz, hasta biri olduğunu, askerlerden biri tarafından öldürüldüğünü, Tuana'nın il olarak İsa'nın doğumundan 17 yıl önce İmparator Ogüst zamanında, Roma'ya bağlandığını bildirmiştir (s. 530).

İS 3. yüzyılda Kral Trayanus ve Hadriyanus döneminden sonra da Anadolu'da Hıristiyanlığın yayılması kimi zaman artıp hızlanmış, kimi zaman yavaşlamıştır. Bazı imparatorlar hoşgörülü davranmış, bazıları sert; kimileri de Hıristiyan olmayanları işkence ederek öldürtmüştür. En amansız davranan İmparator Teodosius olmuştur. Onun zamanında ilk tapmaklar yıkılıp harap edilmiştir.

Başlangıçta bölgede Hıristiyanlara karşı sıkı bir koğuşturma başlatılmıştır. Putperestlerin de yardımlarıyla Anadolu'da Hıristiyanlık yasaklanmıştır. Hıristiyanlar arasında yeniden putperestliğe dönenler görülmüşse de kimi Hıristiyanlar kurtuluşu yeraltı kentlerine saklanmakta bulmuşlardır. Tek ya da gruplar halinde inzivada çilekeş yaşantıyı seçenler olmuştur.

İS 303 - 311 yılları arasında da puta tapanların sert işkencelerine katlanamayan Hıristiyanlar, ilk zamanlarda olduğu gibi, Tuana bölgesinde İftiyan ve Salmanlı'daki mağaralara, kaya kovuklarına, Peldaacı'nda yaptıkları yeraltı tünellerine, Derinkuyu ve

Kavlakepe'deki ustaca oyulan yeraltı kentlerine sığınmışlardır. Yeraltı kentlerinin 13 kat altında ısı yaz-kış de-ğişmeden, akustik düzen ve havalandırma sisteminin mükem-mel çalıştığı anlaşılmıştır.

İS 313 yılında bu durum İmparator Konstantin (Costantinus) tarafından yayınlanan bir fermanla (Milano Fermanı) de-ğişmiştir: İnsanlara anayasal haklar verilmiş, Hıristiyanlara ve Putperestlere, çok tanrılı dinlere özgürlük tanınmıştır. Bu hoşgörüyü ülkede eşitlik, birliktelik sağlanmıştır. İmparator dinlerin özellikle Hıristiyanlığın koruyucusu olduğu sürece Kapadokya bölgesinin din işleri Tyana'daki başpiskopos tarafından yönetilmiştir. Rahipler örgütü insanların tek tanrı inancında birleşmelerine çaba göstermişlerdir.

İS 330 yılında (Mayıs Ayının 11. günü) Roma İmparatoru Konstantin zamanında İstanbul'a Yeni Roma adı verilmiş, fakat daha sonraları bu adın yerini Konstantin Stin-polis almıştır. İstanbul adı bu sözcükten gelmektedir.

İS 4. yüzyılda İmparator Valens (364 - 375) imparatorlukta hoşgörü ilkesini uygulamıştır. Başka bir kaynağa göre, Roma İmparatoru zalim Valens döneminde Kapadokya ikiye bölün-müştür. Başkent Tyana metropolitlik durumunu sürdürmüştür.sb

Bizans Donemi (395-1453)

İS 395'te İmparator Jüliyen'den sonra Teodisius zamanında Roma İmparatorluğu "Doğu Roma" ve "Batı Roma" olarak ikiye ayrılmış, Batı

Roma'ya Teodisius'un oğlu Honorios, Doğu Roma'ya da diğer oğlu Arkadyus sahip olmuştur. Büyük Konstantin ve Kral Jüstinyen (527 - 565) devirlerinde İstanbul askeri yönden, din ve bayındırlık yönünden en parlak zamanını yaşamıştır.

Bundan sonra Tuana kent olarak Tyana adını almıştır ve toplantıların yapıldığı dini merkez olmuştur. İki yüz yıllık sürede Kapadokya bölgesinde başta Tyana yöresi olmak üzere Hıristiyanlığın gelişmeye başladığı görülmüştür.

İS 395'te Roma İmparatorluğu ikiye bölündükten sonraki dönemde, şarl Texier "Kk Asya" adlı yapıtında, Toros Kapadokyası'nın kuzeye doğru giden Semiramis Yolu'nun başkent Tuana'dan geçtiğini, çok işlek bir yol olduğunu yazmıştır. Dini Rahip Antimos'un burayı yönettiği sırada Horasan, Türkistan ve Hazer kıyılarından gelen Türklerin Bizanslılarla çarpıştıkları, galip gelerek Kapadokya'yı, Konya'yı, Herakle'yi (Ereğli), güneyde Kilikya'yı aldıklarını belirtmiştir.

İS 4. yüzyılın sonlarında da Tuana - Tyana'da başlayan gelişme, kültür, tarım, hayvancılık, yol ve ticaret yönünden en yüksek düzeye çıkmıştır. Nüfusta hızlı artış görülmüştür. (Yukarıda belirtildiği gibi Tuana'nın Omun (Emen) ovasına yüz kadar köy ve kasaba kurulmuştur).

Tyana'nın Pompei rneği bir kent durumuna gelmesi için ialişilmiştir.

Tuana ile yakın ilişkisi olan Kral Yolu üzerinde bulunan Faustinapolis'e (Başmakçı köyü) o zamanlar "Halala" deniyormuş. İmparatoriçe Faustina yolculuk sırasında burada ölmüş-tür. Helenlerin zamanında ünlü hatip Çiçeron'un Faustina'da valilik yaptığı söylenmektedir.

İS 437'de Attila Hun İmparatoru olduktan dört yıl sonra tüm Avrupa'ya hakim bir duruma gelmiştir. Roma Attila'nın karşısına çıkmaya cesaret edememiş, Papa Leon'u ona ricacı olarak göndermiştir.

İS 610 yılında Bizans ordusu yenilmiş, Anadolu Sasani ve Perslerin (İran) eline geçmiştir. Bizanslılar Sasaniler'in zaptet-tikleri yerleri ancak 620 yılında geri alabilmişlerdir.

İS 640 yılında (Bazı kaynaklarda 647 olduğu yazılıdır). Tuana bölgesini İslamlaştırmak için yüksekliği 1200 m. olan "Gülek Boğazı"ndan gelen Arap akınları başlamıştır. Bu akın-lar 10. asrın başlarına dek sürmüştür. Bizans yönetimindeki Güney Kapadokya'ya Araplar dokuz kez hücum etmişlerdir. Bizanslılar savunmak amacı ile usta bir teknoloji kullanarak kaleler, gözetleme tepeleri, kumpetler, ateşle haberleşme kule-leri, hisarlar, yer altı kentleri ve istihkamlar, mağara ve tabyalar yaptırmışlardır. Hasan Dağında yakılan ateş Tuzgölü'nden ve Sivrihisar tepelerinden görülmekte, haberleşme Eskişehir üzerinden İstanbul'a ulaşmaktaymış.

Muaviye devrinde, Bizanslılardan başkent İstanbul'u almak isteyen Arap güçleri kenti kuşatmış olmalarına karşın (669) surları aşamamışlardır.

706 yılında Arap komutanı Mesleme (Halifenin kardeşi) önce Lülve kalesini, ardından Tuana bölgesinde Tyana'yı kuşa-tarak sonunda ele geçirmiş; ama çok geçmeden Bizanslılar geri almışlardır. Bu arada el değiştiren Tyana'ya Araplar bir cami yaptırmışlardır.

710 yılında Halife Velit (Başka kaynaklarda 717 ve 755 yılında) Tyana'yı ani bir hücumla teslim almış, yağmalamış ve geri dönmüştür. Bundan sonra Bizanslılar İslamlara karşı sınırlarını korumak için Tuana bölgesine Bulgar Türklerini yerleştirmişlerdir.

810 yılında (Bu tarih, Niğde Yüliğı'nda 806, Niğde Üniversitesi'nde öğretim üyesi Faruk Yılmaz'ın "Niğde Tarihi" adlı yapıtında 797 yazılıdır). Abbasi halifesi Harun Reşit, 300 bin kişilik orduyla Anadolu'ya girmiştir. Önce Ereğli'yi almış; sonra eline geçirdiği tutsaklarla Tyana 'ya girmiştir. Getirilen tutsaklar arasında kralın oğlunun nişanlısı da vardır. Kral Ha-run Reşit'e armağanlar göndererek kızı geri vermesini istemiş, aralarında anlaşma yapılmıştır: Kızın yerine Akabe'yi vermeleri koşulu ile kız geri gönderilmiştir.

Harun Reşit Tyana'yı bayındırlaştırmak için hayli çalış-mıştır: Konaklama yerleri yaptırmıştır. Bir de cami yapılmasını emretmiştir. Önce Kapadokya'da askeri güçlerin komutanı iken sonra Kraliçe Teafonu ile evlenerek İmparator olan Nikefaros'la anlaşma yapıp Anadolu'dan ayrılmıştır. Bizans imparatoru Bul-garlar, Ruslarla

savaştıktan sonra Araplarla yaptıkları anlaşma-yı bozmuş, Tyana'yı geri almıştır. Nikeforos'un güzel eşi Kra-liçe Teafonu ise sarayda imparatora her istediğini yaptırmasına karşın türlü oyunlar çevirerek aşkı uğruna sevmediği imparator Nikefaros'u öldürtmüştür.

830 yılında bu duruma kızan Halife Me'mun komutanı Yahya bin Aksem'in emrine büyük askeri güç vererek Tyana'ya göndermiş, kenti yakıp yıkmalarını istemiştir. Anlaşmak için elindeki 500 tutsağı vereceğini söyleyen Bizans imparatorunun isteğine karşı Halife, Tyana ve Ereğli yöresindeki Rumların buralardan çıkarılması şartını koşmuştur. Anlaşamayınca komutanı Yahya bin Aksem'i vekil bırakmış, bölgeyi sıkı denetim altında tutmasını tembih etmiştir. Ama çok geçmeden Bizans imparatoru ile Halife arasında Lülve'de (Ulukışla'nın Çanakçı köyündeki kale) savaş başlamıştır. Halife'nin güçleri Lülve Kalesi'ni alınca İmparator Teofilos'un barış önerisini yine kabul etmemiş, Tyana'ya yönetici olarak oğlu Abbas'ı göndermiştir. Tyana'da yönetimi ele alan Abbas Filistin, Bağdat, Mısır ve Elcezire'den ustalar ve işçiler getirtmiş; daha önce yapılmış yerlerde büyük çapta onarım başlatmıştır. Usta ve işçi sesleriyle yankılanan Tyana 'da 4 kapılı surların üzerine hisarlar kondu-rulmuş; bir de cami yaptırılmıştır.

Halife Me'mun Tyana 'da son durumu gördükten sonra Ara-bistan'a dönerken kardeşi Mu'tesim'le Toroslardaki Şeker Pınarı'nda mola vererek eğlenmiştir. Ayaklarını dinlendirmek için soğuk suya sarkıtmıştır. Canı taze meyve istemiş, postacısı ha-zırda olan iki sele (sepet) taze hurmayı getirmiştir. Halife suyun içinde soğutulan hurmadan kardeşiyle birlikte çokça yemiş, üze-rine buz gibi sudan kana kana içmiştir. Ama az sonra rahatsız-lanmış, ateşi yükselmiş,

felç olup ölmüştür. Cenazesi Kilikia'nın başkenti Tarsus'a getirilip Hakman'ın evine gömülmüştür.

Bu olay, Müneccimbaşı çevirisi 2. cilt, 127. sayfada şu biçim-de anlatılmıştır: Halife Me'mun oğlu Abbas'la yakılıp yıkılan Tyana'yı uzaklardan getirtilen işçi ve ustalara onartırken hasta-lanarak ölmüştür. Ölüsü Tarsus'a getirilmiştir. Yönetimi eline alan Mu'tesim çalışmak için Tyana 'da bulunan 6 bin işçiyi ve ustaları geldikleri yere göndermiştir. Her şeyin bırakılmasını, orada bulunan silahların yok edilmesini emretmiş, askeri üs olarak donatılmaya başlanan Tyana'yı yüzüstü bırakarak Bağ-dat'a dönmüştür.

838'de Halife Mu'tesim'in komutanı Afşin, ordusuyla Tya-na 'ya kadar gelip yağmaladıktan sonra geri çekilmiştir.

863 yılında Bizanslıların koruduğu Tyana'ya Arap Komutanı Ömer (bir başka kaynakta Muntasır) saldırmıştır. Kentin uzun süre Arap hakimiyetinde kalmadığını bilen komutan kızıp öfkelenmiş burayı yerle bir etmiş, binlerce tutsak almıştır. Savaş kazançlarıyla dönerken Bizans komutanı Patronas'a yenilerek öldürülmüştür. Ömer'den öcünü alan Bizans komutanı kentin durumunu düzeltmeye çalışmıştır.

931 yılında son kez bir daha Arap baskınına uğramış Tyana. Bu sefer Bizanslılardan yardım gelmeyince halk saldırıya kendi gücüyle karşı koymuş, düşmanı Toroslara dek kovalamıştır.

Bundan sonra Tyana 'ya pek sahip çıkan olmamıştır.

Araplarla yapılan savaşlardan epeyce etkilenen, kaderine terkedilen Güney Kapadokya'nın başkenti Tyana ve çevresi bir türlü eski parlak günlerine geri dönememiştir.

Albert Gabriel'in Almanca bir kaynaktan aktardığına göre, 10. yüzyılda "Bir harabeye çevrilen ve Hıristiyan nüfusu boşaltılan Tyana'nın yerine Bor ve Niğde şehirleri geçmiştir."

Tyana Bizanslıların askersel yönden önemli kenti olsa da bayındır duruma getirecek yöneticilerden yoksun kalmıştır.

10. ve 11. yüzyılda Arap saldırıları bittikten sonra Bizanslılar sınırlarını yukarı Fırat'a kadar genişletmişlerdir. Yüz yılı geçkin sakin, istikrarlı zaman içinde Niğde'nin kuzeyindeki freskli kaya kiliselerinin yapımını gerçekleştirmişlerdir.

Özellikle Nevşehir Göreme'deki, Aksaray Ihlara Vadisi'ndeki oyma ve kaya kiliseler Bizanslıların dinsel ğreticilik alanında ve resim sanatında ne kadar ileri durumda oldukları'nın belgeleridir. Bunlar o dönemin görkemli anıtları olarak bu-gün de değerlerini yitirmemişlerdir. Niğde'ye yakın Gümüşler Beldesi renyeri Manastır'ında bulunan "Gülümseyen Meryem ve İsa" Bizans sanat tekniğinin vlesi, eşsiz yapıtları arasında sayılmaktadır.

1369 yılına gelindiğinde Tyana'da ne kilise ne de kiliseye gidenler vardır... Artık, 2300 yıl, tarihte en uzun süre önemli kent, başkent olmuş ünlü Tuana - Tyana'nın yerini tarihçi A. Gabriel'in yazdığı gibi gerçekten Niğde ve Bor almıştır.

Ahmed Refik'in "Bizans İmparatorçeleri" adlı yapıtında anlattığı gibi 6. yüzyılda Kraliçe Teodora ile başlayıp 11. yüzyıla değin süren eşsiz güzellikteki kraliçeler (Atenayis, İren, Dindar Teodora, Teafonu, Zui ve Anna Komnenos) Bizans İmparatorlarını kendilerine bağlamışlar, aşk- meşkle yapmadıklarını bırakmamışlar, zevk içinde paralar harcayarak Bizans İmparatorluğu'nun zayıflamasına neden olmuşlardır.

Niğde Milletvekili İbrahim Refik Soyer, (Niğde gazetesi'nin 1949'da yayınlanan 1107 - 1112 sayılarında), Ömer Rıza Doğrul'un Ebülferec'te Tyana kentinin Adana olarak gösterildiğini bildiren yazısı üzerine ve Şemsettin Sami'nin de Kamusülalam adlı yapıtında aynı yanlışını yinelediğinden bahisle, bunlara yanıt olarak kaleme aldığı 10 sütunluk yazıda, Tyana ile ilgili önemli bilgiler vermiştir: Yazar, TBMM kitaplığında özellikle Arap kaynaklarından yararlanarak Rambod ve ardıllarının Roma İmparatorluğu dönemlerinde İmparator Valens'in Kapadokya'yı kuzey, güney olarak ikiye ayırdığını, kuzeyin başkentinin Kayseri, güneydekinin ise Niğde yakınındaki Tyana olduğunu, Papa Antimos'un burayı yönettiğini bildirmiştir. Bor - Bahçeli'deki Köşk'te bulunan Pampülüs'ün ünlü köşkünden, eni 23, boyu 66 m. saçaklı mermerlerden yapılmış havuzdan söz etmiştir. I. Refik Soyer araştırmalarında Bizanslılardan önce buraya Tuana adının Kral Taos tarafından verildiğini belirtmiştir. (Bu konuyla ilgili bazı bilgiler yukarıda Roma İmparatorlarından söz edilirken verilmiştir).

Albay Lek "Asya'da Seyahat" adlı eserinde, Kilisehisar ve İftiyankos'u anlatırken Kemerhisar'da su kemerlerinin kavak ağaçları arasından ufka yükseldiğine, bu kemerleri Pampü-lüs'ün köşkünden çıkan suyu kente akıtmak için yaptırdığına değinmiştir. Daha Sonra Semiramis Yolu'nun yeşilinin bu su sayesinde korunduğunu, al yanaklı elmaların bahçelerde bu su ile yetiştirildiğini yazmıştır. (7)

1937 yılında Konya dergisinin 6. sayısında Naci Fikret Baş-tak Tyana ile ilgili yazısında, Andaval'da ve Bor'da bulunan insan kabartmalarının Tyana'dan götürüldüğünü, bunlar arasında Kral Midas'a ait bir kabartmanın da bulunduğundan söz ederek (Yukarıda Tyana'ya Arap akınlarını anlatırken bizim de değindiğimiz gibi) yazısını şöyle sürdürmüştür:

"Taberi ve Ebülfida'ya göre, Hicretin 188 yılında Harun Reşit büyük bir orduyla Rumların elinden Tyana ve Herakle'yi almıştır, Tyana'nın yönetimini Akabe'ye bırakmış, ama çok geçmeden Romalılar Adana'ya kadar olan yerleri ele geçirmişlerdir. Ardından Me'mun gelerek buraları yeniden almıştır. Uzaklardan getirttiği ustalara ve işçilere dört kapılı hisarın onarımını yaptırırken ani ölümü üzerine yerine geçen Mu'tesim işleri yarım bıraktırmış, hatta yapılmış olanları yıktırmıştır."

1970 yılında Niğde'de yayınlanan Hamle gazetesinin 4456 sayısında, "Kültür Şehri Niğde" adlı yazıda, 6. yüzyılda önce Sasaniler, sonra da Arap akıncılarının hedefi olan Tyana'nın zaman zaman yıkılmış olmasına karşın onarılsa bile Selçuklu döneminde önemini kaybettiği

yazılmıştır. Bu yazıda ayrıca Selçukluların yaptırdıkları Ağzıkara Han'la Osmanlı döneminde Öküz Mehmet Paşa olarak bilinen vezirin Ulukışla'da yaptırdığı, son yıllarda ofis ve cezaevi olarak kullanılan Kervansaray hakkında bilgiler verilmiştir.sb

Selcuklu ve Osmanli Doneminde Tuana - Tyana

Yukarıda belirtildiği gibi Güney Kapadokya'nın başkenti Tyana'yı Araplar son kez 931 yılında ele geçirip Hıristiyanlara kalmaması diye yıkıp yağmalamışlar. Canı yanan halk kendi gücüyle düşmanı Toroslara kadar kovalamıştır. Bu durumdan sonra Bizanslıların eskiden olduğu gibi Tyana ile ilgilenmedikleri görülmüştür; eski başkent sönükleşmiş, kendi kaderine terk edilmiştir. Eski dönemlerdeki parlak günlerini düşünerek derin uykuya dalmıştır. Bülent Yüksel'in ağıt tarzında söylediği Tuana şarkısında olduğu gibi, "Uyan da gel Tuana yüreğim kan ağlıyor, Uyan da gel, Ah, hieyyii..."

Tarihin akışı içinde, ilk dönemlerde çok önemli olan yerlerin bir başka dönemde önemlerini kaybettikleri, onların yerlerine diğer yerlerin önem kazandıkları bilinmektedir. Eski Tuana -Tyana'nın yerine de Niğde ve Bor gelişip önem kazanmıştır.

1071'de Türkler Bizanslılarla Malazgirt'te yaptıkları savaşı kazandıktan sonra Anadolu'da ilerlemişlerdir.

1075'te Selçuklu Devleti kurulmuştur. 1166 yılında Danişmentli Emir Gazi Niğde ve Tuana çevresini almıştır.

Selçuklular döneminde Niğde önem kazanmış, burada bugünlere dek ayakta kalan değerli anıt eserler yapılmıştır:

1. Alaeddin Keykubat zamanında Niğde Valisi Zeyneddin Beşare (1219-1237) Alaeddin Camii'ni, İlhanlılar zamanında Niğde dirliğinden sorumlu, tarihimizde ilk kadın Vali Hüdavent Hatun (312) Hüdavent Hatun Türbesi'ni, Niğde Emiri Sungur Ağa (1335) Sungur Camiini, Karamanoğulları zamanında Ala-eddin oğlu Ali Bey (1409) Akmedrese'yi yaptırmıştır.

1243 yılında Köseadağ Savaşında Selçuklular yenilince Hu-lagu Han İlhanlı İmparatorluğunu kurmuştur. Kardeşi Argun Hanla evlenen 4. Kılıç Aslan'ın bilgin kızı Hüdavent Hatun sa-rayda üvey oğlu Gazan Mahmut Han'a İslam dininin esaslarını öğretmiştir.

1295'te tahta çıkan Gazan Mahmut Han Hüdavent Hatun'u 1312'de Niğde'ye yönetici (tarihimizde ilk kadın vali) atamıştır. 13 Nisan 1330'da ölen Hüdavent Hatun'un mezarı bir anıt yapıt olan kendi yaptırdığı türbededir.

Niğde ve yöresine 1336'da Eretna Beyliği, 1357'de Kara-manoğulları, 1471'den sonra da 532 yıl Osmanlılar egemen olmuşlardır.

1649 yılında Evliya Çelebi Bor'da bir süre konaklamıştır. Onun verdiği bilgiye göre, Bor ve eski başkent Tuana - Tyana İzzettin Mesut

tarafından alın-mıştır. Selçukluların duraklama devrinde buralar Moğollarla Selçuklular arasındaki kargaşaya sahne olmuştur. Bir süre Eretna beylerinin yönetiminde kalmış olan Niğde ve çevresi daha sonra Karamanoğlu İbrahim Bey'in yönetimine geçmiştir. En sonunda Yıldırım Beyazıt burayı Osmanlı ülkesine katmıştır.

Bor'un 13 köyü vardır. Bahçeli, Kemerhisar (eski başkent Tuana-Tyana) bunlar arasındadır. Yıllar önce Bor'da kaldığı süre içinde Evliya Çelebi izlenimlerini, "Bor'un havası ve suyu hoştur. Halk gayet dürüst, ayan ve eşraf sevimli kimselerdir. Bağ ve bahçelerinde mesire yerleri çoktur. Çevresinde (Bahçeli - Kemerhisar) çeşit çeşit meyve ve sulu üzümlerinin yanı sıra "kişniş"denilen üzüm cinsi de meşhurdur." diye yazmıştır.

Başlangıçta önemli kentler arasında gözde olan Tuana ve Tyana Osmanlılar zamanında da sönük kalmıştır. Onun yerine Niğde, Aksaray, Kayseri, Konya bayındırlaşmıştır. Artık Anadolu üzerinden Avrupa'ya tek geçit olarak bilinen Gülek Boğazı, Çiftehan, Elmalı Vadisi'ni takip ederek Başmakçı, Toraman, Eminlik üzerinden Tuana'ya ulaşan tarihi İpek Yolu'na değil, Konya - Aksaray üzerinden Nevşehir - Kayseri'ye giden yola önem verilmiştir. Bu yol boyunca konaklama yerleri (hanlar) yaptırılmıştır.

1410'da Alaettin Ali Bey zamanında, Bor'da Sultan Alaettin Camii'nin yaptırıldığı yıllarda, eskiden yapılmış kiliselere ve burada yaşayan Hıristiyanlara dokunulmadığı görülmüştür. Ancak bazı kasaba ve köylere (eski başkent Tuana dahil) dağlardaki göçerlerden Oğuz,

Kayı, Kınık, Bayat, Bektik, Eymir, Saltuk, Avşar ve Türkmenler yerleştirilmiş, bunların yerleşik düzene geçmeleri sağlanmıştır.

1471 II. Bayezıt döneminde Bor ve Tuana Niğde'ye bağılı birer belde olarak kalmışlardır. Ancak Sokullu Mehmet Paşa 1584'te Bor'da cami ve bedesten yaptırdıktan sonra Bor ilçe olarak Niğde'ye bağlanmıştır. (Bor'la ilgili daha geniş bilgi, H. Emin ATLI'nın "Geçmişten Günümüze Bor" adlı yapıtında bulunmaktadır). sb

Tuana'da son dönemler

Osmanlılar zamanında eski Tuana'nın yerine kurulmuş olan Bağçalı (Diravun, Kergah) ile Kilisehisar Niğde, Bor'la birlikte Konya iline bağlanmıştır. O dönemde bu köyler bir asker alınırken, bir padişah hesabına barut yapmakta kullanılan gü-herçile çıkartılırken, bir de ağnam ve aşar vergileri toplanırken anımsanmıştır.

Katip Çelebi (Hacı Kalfa) "Cihannüma" adlı yapıtının 617. sayfasında: "Bu Kilisehisar Bor yanında bir harabe kaledir ki, onda mermer sütunlar ve büyük taşlardan yapılmış kemerler vardır. Sultan Alaettin Konya Kalesi'ni yaptırırken buradan taşlar götürtmüştür." diye yazmıştır.

Romalılardan bugüne 1400 yıl geçtiğı halde sarı, ağır, kalker taşlardan yontularak yapılan kemerlerden bir bölümü zamana direnip yıkılmamıştır. Ama bugün artık onların çevresinde ne rahip ve rahibeler için o devirde yapılan barınaklar, ne onların çiçeklerle süslü

bahçeleri ve ne de kemerler boyunca Köşk Havuz üzerindeki Jüpiter Mabedi'ne uzayıp giden görkemli yoldan eser kalmıştır...

1834 yılında Küçük Asya'ya gelen Texier ise Tuana için şunları kaydetmiştir:"Tuana kentinin şimdiki halkı, yakın zamanlarda bir Arap ağasının yönetimi altında toplanmış, tümü Türk ve Türkmenlerdir. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya düşman olan bu ağa To-roslardan topladığı dağlı göçerleri getirip Tuana yöresine (Kıla-vuz, Halaç, Karacaören, Kaynarca, Diravun, Kergâh, Baravun, Gökbez ve Kilisehisar...) yerleştirmiştir. Bu durum zamanın hükümetince onaylanmıştır."

Katip Çelebi "Cihannüma" adlı yapıtında (sayfa 678), eski Tuana'ya yerleşen Türkmen oymaklarıyla ilgili şu bilgiyi vermiştir: "Niğde'ye üç saat, Çiftehan'm solunda dağ arkasındaki Üçkapılı, bir sümbül, lale ve çiçek yatağıdır. Türkmenler gelip orada yaylarlar ve orada bir çeşit tulum peyniri yaparlar, peyniri mağaralarda saklarlar. Gayet âlâ peynirdir. Bu yaylak üç dağın son köşeleri arasında bulunan bir sahradır. İşte, bunun içindir ki Üçkapılı derler."

Köşk Havuz'da ilk kazıya kaynaklı suyu artırmak için 70 yıl önce başlanmıştır. Yazık ki Tuana'da ele geçen tarihi kalıntı-lardan birçoğunun değeri hiç bilinmemiştir. Bunlardan bazıları Bahçeli ve Kemerhisar'da ilkokulların bahçelerine atılmış "açık hava müzeleri" olarak yıllarca buralarda kalmış; bazıları da buldukları yerlerde hoyrat eller tarafından talan edilmiştir. Mezarlardan çıkarılan süs eşyaları ise kimbilir kimlerin ellerinde ve hangi yerlerde, bilen yok. Atı alan Üsküdar'ı geçmiş. Toplanması olası değil?

Bugün burada yaşayan insanların çoğu tarımı, hayvancılığı, hatta elmacılığı bırakmış. Okuyanların çoğu dışarıda, kalanlar-dan bazıları da Niğde'ye Bor'a göçmüş, fabrikalarda işçi olarak yaşamlarını sürdürmektedirler.

Bundan kırk yıl kadar önce, 1960'lı yıllarda Köşk'te suyun çıktığı yere orada bulunan mermerlerden eski ölçülerinde (şimdi balık üretiminde kullanılan) dikdörtgen bir havuz bir de lokanta yaptırılmış, Bahçeli Belediyesi'nce işletmecilere kiraya verilmiştir.

Şarl Texier, Köşk'te, Jüpiter Mabedi'nin çevresinde mezar-ların olduğunu yazar. 1925'lerde, benim çocukluk yıllarımda, bu mezarların yanı başında Köşk'ten ayrı bir su kaynağı vardı. (Bu su 1930'lu yıllarda içme suyu olarak Kemerhisar'a götürül-müştür.) Ve yine orada üstü kubbeli ve kenar duvarları taştan örülmüş, kapı ve pencereleri açık, bir türbenin bulunduğunu anımsıyorum. Bahçeli'den (Diravun, Kergâh mahallelerinden) adağı olanlar, pikniğe gelir gibi Köşk'ün bitişiğinde o türbenin , çevresindeki çayırılığa gelir, horoz, kuzu, oğlak ne ise adaklarını keser, en az yedi kişi orada yer, Köşk'ün buz gibi suyundan içer, dinlenir, gün batımından önce evlerine dönerlerdi.

Niğde ve Bor Tarihi'nin yazarı Avram Galanti Köşk'e bir-birbuçuk km. uzaklıktaki Diravun'un adını Piravun diye yazmış, bu sözcüğün Yunanca olduğunu bildirmiştir. Oysa Türk dili uzmanlarından Gazi Eğitim Enstitüsü'nde dilbilgisi öğretmenim Ali Ulvi Elöve'ye Diravun sözcüğünün anlamını sormuştum; o da, Türkçe olduğunu, "diri ağaç"

anlamına geldi-ğini, Baravun'un (Havuzlu köyü) ise "sık ağaç" anlamında bir sözcük olduğunu, Kaşgarlı Mahmud'un "Divan-ı Lugat-it Türk" adlı yapıtında bu sözcüklerin anlamlarının böyle yazıldığını söylemiştir.

Köşk'ün tarihi tepesinden eski Diravun'un, Kergâh'm, Kisasar'ın genel görünümüne bakıyorum: Peldaacı, Adıyaman, İf-tiyan, Salmanlı'da Arap akıncılarından korkup buralara sığınan Hıristiyanların durumlarını kafamda canlandırmaya çalışıyo-rum. Tıpkı insanlar gibi yerleşim yerlerinin de yaşam öyküleri ve serüvenlerinin olduğunu düşünüyorum. İlk (Paleolitik, Ne-olitik, Kalkolitik) çağlardan bu yana toprak üstünde ve altında saklı kalmış nice kalıntılara insanlarımız, şu bastığımız taşlar, topraklar, gökteki ay ve yıldızlar suskun kalmışlardır. Nice yüz-yılları koynunda saklayan tek Köşk Höyük'ün yaşlı tepesinden gün ışığına çıkarılan buluntular, bugün çok şeyleri gözlerimizin önüne sermiştir. Bunlar Bahçeli Beldesi'nde bulunan tarihsel varıllığımızın övünülecek, göğsümüzü kabartacak çok değerli kanıtları, kalıntıları ve tanıklarındırlar. Öyle ki Niğde'nin ve Tit-ana'nın tarihini 7-8 bin yıl öncelerden başlatmıştır.

Düne kadar tarlada suyu testide soğutan, kış yaz demeden bağda, bahçede çalışan, toprakla didişen, kimi zaman emeklerini yele, sele vermiş buranın insanları eski başkent Tuana 'da bulunan tarihsel yapıtlara neden sahip çıkmadılar? Kendilerini gün-lük geçim uğraşına kaptırmış yanık yüzlü dayıların, emmilerin, anaların, bacıların, şimdi eski Tuana'da yaşayanların yüzlerine bakıyorum, buldukları yerleri anlatan yazıları, yapıtları okuyorum, komşularıyla kültürel ilişkilerini araştırıyorum: Tarihin derinlerinden gelen seslenişleri dinlercesine. Türkülerini, nin-nilerini, ağıtlarını dinliyorum, yarenliklerinde,

sohbetlerinde, söylemlerinde, deyimlerinde, atasözlerinde, övgü, sövgü, ilenme-lerinde, törelerinde, gelenek, göreneklerinde, atalarından süre gelen ne gizler bulunduğunu anlamaya, anlatmaya çalışıyorum... Nasıl ayıklanır bunlar? Nasıl anlaşılır ? Kuşkusuz çok zaman geçmiştir, insanlar devir devir, yıl yıl öylesine değişmişler ki...

Zaman, pek çok şeyleri, üzerine sünger çekerek kaybetmiş, nicelerini belleklerden silmiştir. İnsanın bu durum üzerinde düşlere dalıp gitmemesi elinde değil...

Düşünüyorum da bu bölgenin halkı geçmiş yüzyıllarda nice saldırılar, çarpışmalar yaşamış, sosyo-ekonomik ve tecimsel sorunlarla karşılaşmışlar, karışmışlar, birbirlerinden etkilenmişler, değişmişler, sonuçta yine de varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Köşk Höyük'ün bulunduğu yaşlı tepe, nice insanların yaşantılarını, ne çok olaylar görmüş geçirmiştir... Eteğinden kaynayan su oradaki havuzda biriktikten sonra yüksek kemerler üzerinden akmış, o günlerden bugünlere değin kimlere besin ve esin kaynağı olmuştur...

Bizim eski başkent Tuana'mız şimdi doğanın, tarihin yazgısında toprak altındaki gömütleriyle, daha pek çok uygarlık kalıntılarıyla zaman tüneline içindedir. Yüzlerce yıldan beri sürüp gelen, övündüğümüz onun tarihsel durumu ve kültürel varlığı tam olarak ne zaman aydınlanacaktır? Köşk Tepe'nin, Peldaacı, Kalaygöl, Adıyaman, İftiyan ve Kemerhisar'ın altında saklı uygarlık kalıntılarının tümü ne zaman, na kadarı gün ışığına çıkacaktır? Buraların gizsel geçmişi ne zaman tüm ayrıntılarıyla belirlenebilecektir?

Kimbilir, şairin dediği gibi "Belki yarın, belki yarından da yakın..." sb

Ali İhsan Beyhan, Emekli Öğretmen

Katkılar:

Tuana yöresi Köşk Höyük'te kazı çalışması yapan, kitabın hazırlanmasında katkıda bulunan Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Arkeolog Sayın Aliye Öztan'a, kitabın basımında parasal destek sağlayan Bor-Bahçeli Belediye Meclisi Üyelerine ve Başkan Fatih Kaya'ya, teknik işlerde özverisinden dolayı oğlum M. Barış Beyhan 'a, düzeltmen olarak Dr. Mine Berkoglu ve Şükran Orhan'a, kitabın düzenlenmesine yakın ilgi gösteren Süleyman Ege'ye ve her türlü yardımlarından dolayı eşim Neriman Beyhan'a içten teşekkürler ederim.sb
